

Tres textos i un sol discurs, o el lluç que es mossega la llengua: Consideracions intempestives sobre la normativització al País Valencià

Josep J. Conill*

La història antiquària sap només com *conservar* la vida, no com crear-la
FRIEDRICH NIETZSCHE

No hi ha censura més ferotge que la celebració
JEAN BOLLACK

Fuera de mi estrecha celda no hallo holgura
ANTONIO PORCHIA

1. Les dimensions d'una clausura

La història contemporània del català al País Valencià va plena de textos categòrics d'abast merament anecdòtic i de textos anecdòtics d'envergadura pretesament categòrica. Sens dubte, aquesta (aparent) paradoxa respon a una abundància real de *contextos trabucats*, símptoma de profundes anomalies socials. Les societats solen disposar de mecanismes per donar sortida a les tensions acumulades, per regla general mitjançant la subversió humorística del sentit comú (Viana, 2004: 119-148), que en ocasions ritualitzades resulta literalment capgirat. Només cal recordar, a propòsit d'aquesta qüestió, l'estudi clàssic de Batjin sobre la cultura popular en l'obra de Rabelais (*Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaja kul'tura Sredneveskovija i Renesansa*, 1965) o la genial aplicació del mateix principi al retrat de la societat victoriana que va fer Samuel Butler en *Erewhon* (1872). El problema comença quan, tal com s'esdevé en la novel·la de Butler, una societat viu quotidianament potes enlaire. La minorització lingüística constitueix, sens dubte, una de les il·lustracions més formidables d'aquest tipus d'experiència. Fa gairebé dos-cents anys, el mataroní Antoni Puigblanch (1811: 306) afirmava, tot fent referència a Catalunya, que «*será siempre extranjero en su patria, y [...] quedará privado de una gran parte de la ilustración que proporciona la recíproca comunicación de la luces, el que no posea como nativa la lengua nacional*». Es tracta, tal com ha assenyalat Lluís V. Aracil, d'una autèntica *estrangerització sense*

---

* Professor de valencià de l'IES Vicent Castell.

sortir de casa, capaç de suscitar aquell cúmulo de respostes emocionals, mescla d'inseguretat ontològica i ansietat per l'*status*, que Enric Larreula (2002) anomena *dolor de llengua*. Al capdavant, aquestes reaccions no tenen res de particular, atès el sentiment de seguretat i pertinença comunitària, derivat de la mútua intercomprensió, que la llengua proporciona. Com és lògic, els impulsors del procés han de procurar que la profunda inversió de l'ordre social que tota substitució lingüística porta aparellada no sigui percebuda pels sectors afectats com una patologia o un estigma, donant lloc a l'aparició de resistències i conflictes, sinó com un avatar normal, conseqüència inevitable d'una dinàmica de canvi social presentada en termes generals com a benèfica i desitjable. Aquesta tàctica respon al que els analistes del conflicte (Entelman, 2002: 107-116) conceptuen com la *reformulació* d'allò que amb molta facilitat podria esdevenir un conflicte pur en un conflicte impur o de suma variable, bé a través de la *diversificació* dels objectius, de manera que l'acreciment dels lligams cooperatius entre les parts temperi la virulència de la substitució, bé a través de la *divisió* de tals objectius, facilitant a l'altra part la conservació parcial de les funcions de la llengua minoritzada, sempre i quan siguin prou residuals com per no interferir en el funcionament de la llengua nacional. No cal dir que en aquesta mena de reformulacions juguen un paper preponderant les ideologies de tipus analgèsic —n'hi ha alguna que no ho sigui?—, encarregades d'assegurar l'acceptació cofoia per part dels afectats d'una situació que actua, objectivament, en contra dels seus interessos.

Les consideracions anteriors vénen a tomb del fet que enguany es compleix el setantacinquè aniversari de la signatura de les Normes de Castelló, considerades habitualment com la fita que assenyalava l'acceptació de la normativa fabriana al País Valencià. Les efusions de rigor no aconseguiran ocultar, però, la precarietat de la situació en què es produeix la celebració. Una precarietat que té a veure, d'una banda, amb el retrocés espectacular del valencià en tots els fronts (Querol, 2000; Conill, 2003), començant per la ciutat on es van ratificar les pròpies normes (Conill-Querol, 2006b); i, de l'altra, amb la inseguretat normativa que caracteritza l'hora present, d'ençà de la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL). Inseguretat, en primer lloc, jurídica, atès que la creació de l'Acadèmia suposa l'establiment, *de iure*, d'una nova *jurisdicció* normativa sobre la llengua, pensada com un vestit tallat a mesura de les necessitats glotopolítiques dels dos principals partits (PP i PSOE) que s'alternen en el poder a la Comunitat Autònoma. *De facto*, el nou estat de coses es tradueix en una modificació de la pauta codificadora *mixta* adoptada fins ara pel català, en què els trets propis de la tendència *unitarista* —basada en el català central, la varietat geogràfica més cultivada literàriament a l'època moderna i amb una demografia més puixant— conviuen amb característiques de la tendència *composicional*, que integra elements procedents d'altres varietats geogràfiques —com en el cas de l'ortografia, inspirada en la pronúncia del català nord-occidental i el valencià—, i de l'*autònoma*, palesos en el fet d'admetre com a correctes variants de diversos dialectes, sobretot pel que fa a la conjugació verbal i al lèxic. Tot això no impedia, però, que el model de codificació del català fos netament *monocèntric*, és a dir, dotat d'una *única* institució legitimada per promulgar-ne les normes: l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). És precisament aquest model el que hom pretén destruir, proposant-ne la substitució per una codificació que apareix com a (efectivament) *policèntrica*, perquè a partir d'ara la llengua socialment legitimada, en lloc d'emanar dels

acords d'una sola instància acadèmica, representativa de la totalitat del domini lingüístic, haurà de ser producte, en el millor dels casos, de la negociació entre instàncies acadèmiques geogràficament diverses, amb la jurisdicció circumscrita a cadascuna de les comunitats autònomes on es parla la llengua; tot i proclamar-se (retòricament) *convergent*, en la mesura en què les declaracions efectuades en aquest sentit per l'AVL no es corresponen amb les seves pràctiques codificadores reals, presidides per consideracions de caràcter eminentment retrospectiu i sustentades en criteris de genuïtat dialectal, susceptibles de ser manipulats pels governs valencians interessats a afavorir polítiques de *balcanització lingüística* (Aracil, 1983a: 131-134; Woodward, 1996). Comptat i debatut: a la substitució lingüística s'hi afegeix a hores d'ara un alt risc de *substitució normativa*.

En qualsevol cas, el que ningú no sembla disposat a enunciar clarament i en veu alta és la profunda congenialitat existent entre molts dels plantejaments que van culminar en la signatura de les Normes de Castelló i l'actuació normativa de l'Acadèmia en l'actual marc autonòmic. El fet que el nacionalisme valencià –cada cop més reduït a la penosa condició d'una Causa sense efectes– acostumi a camuflar-ho diu molt més sobre la seva feblesa social i intel·lectual que sobre el grau de coherència (real) perceptible entre les dues fases de la codificació. Potser el lector indiscret recordarà aquella dita de Marx segons la qual els pobles que no aprenen de la seva història es veuen condemnats a repetir-la en forma de caricatura. Però, d'una cosa no hi ha dubte: l'hagiografia no és una perspectiva epistemològica, ni els jocs florals un metallenguatge, sinó una opció retòrica paralitzant, incapaç de generar ni de bon tros la dosi de lucidesa que demana la crítica situació sociolingüística a què ens enfrontem. Prou de fer de la necessitat virtut, no podem continuar com fins ara, realitzant malabarismes amb la història, com si fos el placebo capaç de guarir-nos de les amenaces de l'hora present. Entre d'altres raons, perquè aquesta història és en bona mesura una falla construïda, com els millors taüts, a la mesura de les nostres mancances. Tal com apunta Kotakowski (1987: 38), «no és el passat el que determina el futur, sinó al contrari», i la versió del passat que ens entestem a recitar s'assembla massa a la renúncia a qualsevol futur. No hi ha res tan dolent com acabar creient-se la pròpia propaganda. Ja va sent hora, doncs, d'escatir de manera seriosa i responsable si ha existit algun projecte responsable i coherent de promoció del català a la categoria de llengua nacional dels valencians –vertebrat al voltant de la centralitat del *dir*– i en quina mesura i per quins motius aquest projecte no va arribar a quallar o es va deixar segrestar pel regionalisme dominant, obsessionat pel *parlar*. La llengua, assenyalava Benveniste, és l'*interpretant* de la societat i no ens pot sobtar que la seva invocació afavoreixi la cristal·lització de tota mena de consensos que, una vegada analitzats amb deteniment, resulten ser molt sovint pseudoconsensos o, fins i tot, malentesos dissimulats per la persistència inveterada d'una certa fraseologia, que el sociòleg del llenguatge té el deure ètic i científic de deconstruir. No fer-ho equivaldria a incórrer en l'*omertà* i resignar-se a esdevenir còmplice de la confusió i la indignitat, això és, acabar transformant també la seva dedicació en una patètica mostra de pensament potes enlaire.

2. Presoners d'un parèntesi: límits del discurs i discurs dels límits

El 13 de juliol de 1878, arran de la fundació de Lo Rat-Penat, Teodor Llorente, intel·lectual i escriptor respectat, així com un dels homes forts del partit conservador a València, publicava al diari *Las Provincias*, del qual n'era alhora director, l'article «*La Sociedad del Rat-Penat*», on s'afanyava a dissipar les suspicàcies d'aquells que miraven amb desconfiança qualsevol concessió que es pogués traduir en una major presència del vernacle en l'esfera pública. El patriarca de la Renaixença hi argumentava que «*[n]osotros no hemos participado nunca de los temores (por fortuna casi ya desvanecidos) que concibieron algunos, sospechando que ese movimiento literario pudiera fomentar, en el terreno político, tendencias separatistas; pero tampoco nos hicimos la ilusión de que pudiera deshacerse la obra de la historia, rechazando más o menos la lengua castellana de las provincias que hablaron lemosín en otros tiempos, y volviendo, en los usos de la vida social y pública, al antiguo idioma. Esto, ni nos parece posible, ni lo juzgamos conveniente*». Ara bé: això no impedia que «*si hay poetas que gustan escribir en valenciano, catalán o mallorquín (como hay otros que versifican en lengua euskera, en gallego y hasta en bable) y hay también quien se complace en leer estos versos, no sabemos por qué se ha de privar a nadie de tan inocente satisfacción*» (apud Cucó-Blasco, 1992: XI).¹

Cent vint anys després exactament, el 13 de juliol de 1998, el ple de les Corts Valencianes aprovava el dictamen sobre la llengua dels valencians, donat a conèixer pel Consell Valencià de Cultura. El document —abundant en «perles», com ara la proposta de creació de l'AVL i una cèlebre definició jesuítica del valencià—,² dins les conclusions referides a l'apartat sobre la situació social de la llengua i el seu ús, assenyala que els valencians «tenim dos llengües oficials en la nostra Comunitat, el valencià i el castellà, ambdós realment usades encara que siga d'una manera descompensada entre elles. Sortosament, el castellà és una llengua tan estesa i potent internacionalment que podem tranquil·lament promoure més i més l'ús del valencià entre nosaltres amb la tranquil·litat que al costat coneixem una segona llengua, també nostra, que ens facilita la comunicació internacional, sense haver de perdre així gratuïtament una part impagable de la nostra identitat com a poble diferenciat; la nostra llengua pròpia. Seria vertaderament una llàstima, però també una dimissió lamentable, que per manca de diàleg, o d'advertiment, o encara per una modernitat mal entesa, deixàrem passar l'ocasió de preservar la llengua que durant tants segles ens ha identificat com a valencians» (Consell Valencià de Cultura, 1998: 28).

Deixant de banda la coincidència fortuïta de les dates, potser el detall més sorprenent (i pertorbador) dels textos anteriors té a veure amb el fet que, per

---

1. Les declaracions d'aquest tenor no van impedir, però, que Juan Janini Valero, en el poema «*Voz de Alerta*», aparegut dins l'*Almanaque de Las Provincias para 1883*, afirmés que el cultiu del vernacle constituïa una mostra d'«*[e]spiritu mezquino, / que el horizonte de la patria estrecha, / y por fatal destino / siembra la desunión triste cosecha*» (apud Cucó-Blasco, 1992: VIII).

2. La definició, digna de figurar en les millors antologies de l'ambigüitat calculada i la hipocresia, qualifica el valencià com a «idioma històric i propi de la Comunitat Valenciana», que «forma part del sistema lingüístic que els corresponents Estatuts d'Autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia».

damunt del temps transcorregut entre la redacció de l'un i l'altre, tots dos semblen formar part del *mateix* discurs, fins al punt que una lectura conjunta, en comptes d'atjar la confusió, contribueix a aclarir-ne aspectes decisius. En primer lloc, podria semblar que en els dos casos ens trobem al davant d'una modalitat de *captatio benevolentiae*, adreçada a despertar les simpaties d'aquells que tenen la paella pel mànec cap a la causa defensada per l'emissor. En aquest sentit, res de més cert —com assenyalava fa anys Lluís V. Aracil (1983a: 117), en un estudi encara insuperat sobre les traves ideològiques internes que han entrebancat la promoció efectiva de la llengua— que «la Renaixença catalana [llegiu-hi, amb més motiu, “valenciana”] ha produït en profusió declaracions de dependència. Per alguna raó, els seus insignes portaveus s'han preocupat moltíssim més d'oferir garanties (tot proclamant i invocant incessantment la bona voluntat) que *no* pas d'articular intel·ligiblement i d'argumentar vàlidament la Causa de la llengua catalana». Els textos adduïts resulten valuosos, precisament, en la mesura en què poden ajudar-nos a entendre el perquè d'aquesta conducta, en aparença contradictòria, consistent a «reivindicar» drets tot presentant excuses. La plasmació literal de la contradicció assenyalada té a veure amb la naturalesa omniabraçadora del *nosaltres* que vertebrava tota l'argumentació, i s'erigeix alhora en subjecte de l'enunciat, objecte de l'enunciació i destinatari del missatge, segons més li convingui, esdevenint així una mena d'arxifonema capaç de neutralitzar les diferents posicions discursives i relegar a una *exterioritat indigne* —*salvatge*, n'hauria dit Foucault— qualsevol alternativa emanada de la voluntat d'ultrapassar l'estret terreny de joc acotat per la ideologia dominant.

D'acord amb això, en l'article de Llorente la ubiqüitat del plural inclusiu incideix tant en la postura de l'autor com a capítol del conservadorisme valencià, partidari d'una política lingüística uniformista, destinada a garantir el predomini absolut del castellà, com en la seva condició de capdavanter de la Renaixença local i cultivador de la poesia vernacle, sense oblidar el seu rol de consumidor d'aquesta producció. Al capdavant, segons sembla, la tendència de Llorente a la ubiqüitat tampoc no venia de nou. De fet, existeix, com potser el lector recordarà, una caricatura de Manuel González Martí «Folchi», publicada amb motiu dels Jocs Florals de 1897, en què tots els presents, des de la regina als macers, del poeta premiat als assistents, incloent-hi els membres del consistori i el mantenidor, apareixen amb el rostre del poeta. Els versos que l'acompanyen aclareixen el prodigi:

Sent, com sóc, En Teodor,
sóc lo poeta premiat,
la reina, el mantenedor,
o, per a dir-ho millor,
jo sóc tot Lo Rat Penat.³

Tal com calia preveure, tenint en compte els handicaps estètics i ideològics a què es trobava subjecta, la producció dels poetes valencians de l'època va desembocar en la més absoluta inanitat, donant lloc a una poesia a cavall entre la tendència *arcaïtzant* —deutora de la tendència romàntica espanyola a escriure

---

3. Tant el poema com la caricatura apareixen reproduïts a Sanchis Guarner (1977: 65-66).

narracions en *fabla antiga*,⁴ paper assumit en el nostre cas pel *llemosí* medievalitzant— i el to eminentment *dialectal*. Tot plegat, tal com reconeixia el mateix Llorente, no desentonava pas de les pràctiques literàries regionalistes en vigor a l'Espanya de la Restauració, molt aferrades a «*preocupaciones de tipo tradicionalista (afianzamiento del sentido de nacionalidad y estudio de las patrias chicas para el mejor conocimiento de la grande)*» (Alvar, 1965: 12). Els historiadors de la literatura acostumen a atribuir les limitacions de la Renaixença local a la influència estètica i (a)política exercida sobre els poetes valencians pel felibritge mistralià.⁵ L'atribució és, sens dubte, encertada, en la mesura en què el felibritge constitueix l'exemple pioner i més reeixit literàriament d'un model molt emprat com a mecanisme de *nation-building* a la *Belle Époque*, sobretot als estats de l'Europa catòlica: el *regionalisme*.⁶ Pel que fa al cas d'Espanya, Ferran Archilés (2007) s'ha encarregat de mostrar en un excel·lent article com el paper jugat pels elements culturals més diversos de procedència regional en la construcció de l'imaginari de la nació va assolir una centralitat difícilment qüestionable, i no sempre pot ser considerat com a immobilista o retardatari. Això no impugna, però, la constatació que en aquesta part d'Europa el mecanisme respon sobretot a una estratègia essencialment reaccionària. Tal com apuntava Aracil (1988) a propòsit de la ideologia de Mistral, el tret fonamental del regionalisme com a doctrina política és que els seus arguments semblen *pretextos*, la finalitat última dels quals consisteix a dissimular *l'absència de la Nació*, característica del discurs reaccionari. Per tal de suplir-la, «[a]quest discurs exalçarà i execrarà ara i adés l'Estat i el Poble —sempre l'un contra l'altre. L'Estat, encarnació suprema de l'Ordre i la Raó, serà també el “Centralisme”, proverbialment arbitrari i repressiu. I el poble, presumptament ingenu i fraternal, serà també la confusió tèrbola i l'anarquia salvatge. [...] Noteu bé que aquest dualisme (glossat i reblat per una exuberant fraseologia) és un *sistema*» (Aracil, 1988: 46), adreçat a procurar la integració de les masses en la cultura nacional, tot defugint alhora els riscos de la democratització, a través de la instrumentalització per part dels notables del marc de coordenades culturals que aquestes podien reconèixer en cada cas com a més pròpies. En aquest sentit, el regionalisme representava una resposta *nova* —cosa que *no* vol dir necessàriament progressista— als nous reptes de l'època, articulada de forma simultània com un *peatge* (transitori) en el llarg camí cap a la construcció de l'Estat-nacional i com un *filtre* (manipulable) apte per impedir la difusió entre les classes populars de les idees revolucionàries, de signe inequívocament cosmopolita. D'altra banda, convindria no oblidar que, en el context catòlic, l'Església era la institució per excel·lència —mestra secular en l'art de fer compatibles les devocions i les supersticions locals amb la mobilitat de la jerarquia i la universalitat del dogma— i, per consegüent, no té res d'estrany que

---

4. Les primeres mostres del gènere van aparèixer en la revista madrilenya *El Artista* (1835-1836), dirigida per José Bermúdez de Castro. Vicente Lloréns (1979: 263), les qualifica com «*una muestra de la tendencia arcaizante que tuvo en Agustín Durán uno de sus principales promotores [...] Con resultado deplorable, como no podía menos de ocurrir dado el escaso conocimiento que se tenía del español antiguo. Deplorable también desde el punto de vista romántico, ya que partía de un pie forzado convencional opuesto a la sinceridad o espontaneidad que se exigía de la creación poética*».

5. Sobre aquesta qüestió, cf. Sanchis Guamer (1979) i Martí i Adell (1995). Per a una interpretació crítica de la trajectòria —al capdavall, truncada— de Mistral, cf. el formidable esforç de comprensió realitzat per Lafont (1954).

6. Cf. els treballs reunits per Núñez Seixas (2007).

esdevingués el model de la idea de nació per al pensament reaccionari. Karl Mannheim (1956: 149-150) comentava la sorpresa que acostuma a produir el fet que «la democratització, en la seva primera etapa no produeixi la igualtat ni una mentalitat igualitària universal, sinó que accentui les divergències entre els grups. [...] El procés democràtic, que augmenta la capacitat general per a l'autodeterminació, integra primàriament el poble en situacions anàlogues i desperta una consciència específica, a escala nacional, abans que la consciència de grup s'estengui fins a la seva dimensió global». Totalment d'acord; només li faltava afegir que molt sovint el procés s'origina mitjançant l'aparició prèvia d'una consciència regional, circumstància de la qual el pensament reaccionari es va prevaler per treure'n tot el partit possible. Un cop més, el cas occità resulta il·lustratiu, ja que permet resseguir de manera molt nítida el fil que enllaça el regionalisme mitòman de Mistral amb el tradicionalisme filofeixista de la França de Vichy, precisament a través de la doctrina de l'*Action Française* de l'exfeliure Charles Maurras, el qual, en una data tan emblemàtica com 1941, apuntava que calia ponderar en quina mesura «la nació s'ha beneficiat de la resurrecció del provençal, per donar vitalitat als seus lligams socials. El patriotisme va eixir de les cartes verdes i dels fixers administratius, es va acostar a les generacions immediates, a la llar, al campanar, al dialecte, al cos de les tradicions locals, a tot el que ens entra pels sentits. La idea abstracta de la pàtria ha estat regenerada com si hagués tornat a les seves fonts» (Maurras, 1941: 131). No cal ser gaire sagaç per detectar una línia de continuïtat semblant entre la Renaixença llorentina i el ratpenatisme de postguerra, que va acabar engendrant el blaverisme. Alfons Cucó (1989: 225) va emprar, i no seré jo qui el contradirà, l'etiqueta de *petainisme* per caracteritzar aquestes actituds, amb la reflexió afegida que «el *petainisme* —en sentit estricte— s'interpreta habitualment com un acord de col·laboració entre dos col·lectius no idèntics (ultraconservadors francesos i nazis alemanys al model original). La col·laboració i subordinació del ratpenatisme (de les classes dominants valencianes que representa) amb el franquisme és tan íntima i pregona que podria resultar un exercici inútil tractar de destriar els dos elements col·laboradors».⁷

En aquest marc ideològic, el discurs regionalista sobre la llengua se'ns apareix com una excrescència ideològica de la minorització lingüística més que no pas com la seva impugnació. Històricament, a més a més, aquest discurs ha constituït una caricatura d'aquell que —a partir del període de l'humanisme vulgar— ha guiat la promoció de les actuals llengües nacionals. A l'entremig hi ha hagut, però, una inevitable *pèrdua de valors*, en la mesura en què els al·legats humanístics en favor de la dignitat humana, l'emulació i l'esperit pioner han estat reemplaçats per plantejaments *cratolàtrics* amb clares reminiscències del darwinisme social. Aquesta degradació pot explicar-se com una conseqüència de l'efecte *dissuasiu* derivat de la magnitud del *décalage* que es va produir, a partir de la *Belle Époque*, entre els vernacles i les llengües nacionals. Desestimada tota temptativa seriosa de recuperació del terreny perdut, els notables locals improvisaren de cara a la galeria un discurs retòric sobre el vernacle com a llengua regional, erigit en truc

---

7. Per a una aproximació crítica al *petainisme*, cf. Ventura (2000: 198-221). El lector en trobarà una descripció més detallada, però apologetica, d'aquest corrent ideològic —que culmina en la figura del mariscal, però té els seus exponents ideològics més destacats en figures com Edouard Drumont, Maurice Barrès i Charles Maurras— dins el llibre de Ploncard d'Assac (1971: 11-101).

(auto)exculpatori destinat a preservar la pròpia posició dominant i esdevenir alhora una cortina de fum per ocultar la pròpia condició d'agents de la minorització. Tal com calia esperar, el cultiu d'una llengua inaugurat sota tan negres auspicis només podia desembocar en un succedani innocu i superficial —això és, *folkloritzant*.

Quan deixem el text de Llorente i ens acostem al Dictamen del Consell Valencià de Cultura, se'ns revelen unes altres facetes del mateix discurs. D'entrada, cal destacar-hi el canvi d'idioma: d'un article de diari escrit en castellà passem a un document de caràcter oficial, redactat en català. Les aparences no ens haurien d'enganyar, però. Qualsevol observador no del tot inepte de la realitat valenciana es troba en condicions de determinar el crèdit que cal concedir a cadascun dels textos. L'article de Llorente exposa uns punts de vista molt discutibles però perfectament seriosos, en l'*única* llengua que els notables valencians empen des de fa segles per a les ocasions importants —de fet, la premsa valenciana encara no en coneix pràcticament d'altra—, i es troba en una publicació destinada a informar i configurar l'*opinió pública*. El Dictamen, per contra, emana d'una institució regionalista, encarregada de preservar les essències culturals —allò que alguns, abusant de la fal·làcia patètica, en diuen la *personalitat*— dels valencians, amb tot el que això comporta de recurs *retòric* al català i de finalitat *propagandística*. Més endavant tindrem ocasió de comentar-ho amb més detall, quan ens referirem als contextos en què és emprada cada llengua. De moment, podem remarcar-hi la (re)aparició de l'ús del plural, que respon puntualment a la pluralitat dels integrants del subjecte de l'enunciació (el Consell Valencià de Cultura), encara que com a ens oficial amb personalitat jurídica definida la utilització del singular tampoc no hauria estat inapropiada. Ara bé: resulta evident que, en recórrer al plural, els redactors del dictamen han volgut ultrapassar la mera referència interna, assumint la representativitat del poble valencià. L'elecció és capciosa, perquè aquest univers del discurs esdevé massa ampli i massa estret alhora per poder assolir operativitat alguna de cara a una anàlisi coherent de la nostra dinàmica sociolingüística. No ens ha de sorprendre, doncs, que a partir d'ací el text comenci a fer mans i mànigues amb la realitat, configurant-se com un monumental *quid pro quo*, en virtut del qual hom procedeix a *exterioritzar* la problemàtica de l'adquisició del castellà per part de la població valenciana, adjudicant-la en exclusiva a la necessitat de posseir una llengua internacional, mentre simultàniament és *interioritzada* —al preu, és clar, de desconnectar-la del context— com un mer cas de diglòssia fergusoniana, basat en la distribució complementària de les dues varietats idiomàtiques concurrents. La fraseologia del dictamen ens retrotrau, així mateix, a les elucubracions de Julián Marías (1966: 92-96) sobre la doble llar lingüística dels catalans, que en el seu dia ja van ser impugnades per autors com Maurici Serrahima (1967), Francesc Vallverdú (1968) i Rafael L. Ninyoles (1971). O més lluny encara, si voleu, atès que les remarques del deixeble d'Ortega no constituïen sinó una versió una mica més subtil i educada de les rudes disquisicions unamunianes al voltant de l'espingarda i el màuser o de les de José Antonio Primo de Rivera sobre la gaita i la lira. En qualsevol cas, el fet decisiu és que les dues tàctiques discursives formen part d'una mateixa estratègia, anàloga a la que els economistes anomenen *externalització/internalització de costos*. Per mitjà d'aquest procediment, el discurs procura evacuar els conflictes, bé projectant-los cap a l'exterior, en forma de guanys sobrevinguts (la possessió d'una llengua internacional), bé introjectant-los en forma de desequilibris

inofensius (ús descompensat de les dues llengües). Cal no oblidar, però, que tal evacuació no resulta mai gratuïta, perquè tard o d'hora acabarà passant factura als seus presumptes beneficiaris actuals, a d'altres col·lectius o a les futures generacions. Tot indica, doncs, que no ens trobem al davant de cap punt de vista sociolingüístic articulats i coherents, sinó d'un vertader *punt de ceguesa*, enèsima versió de l'estrucisme destinada a preservar l'*statu quo*, ni que sigui a costa de la renúncia a la més indispensable lucidesa.

Per poc que ens esforcem a enfocar allò que el text procura sistemàticament enterbolir, hi descobrirem una omisió escandalosa del protagonisme assolit per l'Estat —l'espanyol, en aquest cas— en la minorització lingüística dels catalanoparlants del País Valencià, en la mesura en què n'ha estat històricament el desencadenant i el marc privilegiat de referència. Tot plegat forma part d'un macroprocés que, en l'àmbit *extern* a l'Estat-nació —és a dir, aquell que en la nostra època ha passat a anomenar-se, significativament, àmbit de les relacions *inter-nacionals*—, es caracteritza per la competència entre les llengües nacionals millor situades, arran de l'abandó de la interlingua tradicional de la civilització europea (el llatí) en la segona meitat del segle XVIII, com a conseqüència de la qual es va desencadenar una hobbesiana *Guerra de successió del llatí*, encara en marxa. Correlativament, en l'*interior* de l'Estat-nació això va repercutir en una dinàmica definida per la substitució idiomàtica a gran escala, prèvia degradació a la categoria de *patois*, d'aquelles llengües que ja havien restat prèviament descartades en la tria de llengua nacional.⁸ Des d'un punt de vista formal, podríem parlar de la transició d'una jerarquia *inclusiva* i *comunitària* a una altra d'*exclouent* i *violenta*. És el que en termes de la teoria de conjunts es concep com la transformació d'una *semireticula* en un *arbre* (Alexander, 1965).

De totes maneres, aquesta omisió del paper jugat per l'Estat-nació com a principal agent minoritzador constitueix una dada valuosa en si mateixa, perquè ens informa de l'altíssim grau d'(auto)censura que recorre de cap a baix el text i el transforma en una mostra paradigmàtica del *délire de toucher*, inherent a la prohibició essencial que dimana de l'existència d'un tabú —és a dir, la d'establir contacte amb algú o alguna cosa (Freud, 1912: 41).⁹ La seva radical *heteronomia* en condemna fatalment els autors a moure's en l'òrbita ideològica del que, amb notòria incongruència, certs conspicus ideòlegs de la *Hispanidad* anomenen *internacionalismo lingüístico* o *ideología de las grandes lenguas*, rètol emprat per designar una versió maquillada del discurs glotofàgic tradicional, mitjançant la manipulació propagandística de criteris cratolàtrics, economicistes i quantitofrènics.¹⁰ La fidelitat a l'esmentada doctrina resulta innegable, atesa la

---

8. Per a una aproximació global al procés, cf. les obres de Baggioni (1997), Aracil (2004) i Burke (2004).

9. No és per casualitat, és clar, que aquesta retracció constitueixi alhora un dels trets essencials de la situació minoritària (cf. Aracil, 1983a: 171-206).

10. Cf., a tall de mostra, els treballs de Salvador (1987, 1992) i Lodaes (2000, 2002, 2004a, 2004b, 2004c). Per molt que en ocasions tracti d'adoptar un cert to esquerrà (cf. Lodaes, 2005), la vinculació d'aquest discurs amb els postulats ideològics de la dreta més rànica (però també amb els d'una certa esquerra espanyola) resulta innegable, tal com es desprèn de la seva total coincidència amb les propostes de Marcos Marín (1995), editades per la FAES. En realitat, la producció d'aquests i d'altres autors constitueix tan sols la versió idiomàtica del revisionisme i el negacionisme popularitzats en el camp de la (pseudo)història de l'Espanya contemporània per figures tan estrambòtiques com Pío Moa i César Vidal. Ara com ara, però, la fita més destacable del negacionisme en matèria sociolingüística la trobem —convindria no oblidar-ho— en les paraules del Rei d'Espanya durant el seu discurs del 23 d'abril de 2001, pronunciat

insistència en els avantatges que es deriven per als valencians de la importància del castellà. Resulta difícil evitar la incòmoda sensació que el dictamen frivoltza en excés la importància internacional d'aquest idioma, com si sota l'apologia de la llengua nacional es covés la pretensió de suscitar l'adhesió incondicional a la causa de la *Hispanidad*, en la seva competència amb el món anglòfon per la supremacia, per part d'aquells que han estat i continuen sent víctimes d'un procés de minorització lingüística desencadenat, justament, per la imposició del castellà. En d'altres mots: es tractaria de promoure l'aparició d'una mena de Síndrome d'Estocolm idiomàtica, capaç de propiciar la identificació de les víctimes amb la causa dels victimaris. Només en funció d'aquest disseny arriba a explicar-se la relació de dependència establerta entre el fet que el castellà sigui una llengua «tan estesa i potent internacionalment» i la possibilitat que això ens obre, segons les nostres autoritats, de «tranquil·lament» promoure «més i més» —ara bé, sempre «entre nosaltres», és a dir, sense causar molèsties a d'altri— el valencià, com si els drets dels seus usuaris no tinguessin prou entitat per si mateixos. El cinisme subjacent a la proposta és tan diàfan que podríem esquematitzar-la amb un senzill diagrama de flux. En qualsevol cas, l'advocat del diable no gosaria estalviar-se la pregunta més comprometedora: i si, «dissortadament», el castellà no hagués arribat a adquirir (o perdés en el futur) la seva actual puixança, vol dir això que tot plegat es traduiria en la conculcació automàtica dels drets lingüístics dels valencianoparlants? Curiosament, el dictamen evita pronunciar-se sobre aquesta i altres qüestions crucials que ell mateix ha contribuït a encetar, però experimenta una enorme fruïció envers les possibilitats que el castellà ens ofereix en el terreny de la comunicació internacional, evadint la referència als deures (abusius) que hom ens imposa en l'esfera de la comunicació nacional i autonòmica, sancionats per l'article 3r de la *Constitución Española* de 1978, on es proclama l'oficialitat de la llengua castellana, així com el fet que «[t]odos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho de usarla». La quantificació dels (presumptes) beneficis que es deriven de la possessió d'una llengua majoritària hi actua, doncs, com una cortina de fum susceptible d'ocultar els altíssims costos socials —prou més difícils d'avaluar, tenint en compte a més a més que la frustració dels usuaris no és quantificable— derivats de la internalització repressiva de la llengua nacional per part de generacions de valencians, a través d'un llarg procés de substitució lingüística.¹¹ Fer el contrari, obligaria a plantejar el sempre enutjós tema de les reparacions, cosa que els autors no tenen pas intenció de fer. En comptes d'això, s'aferren a la lletra de l'Estatut d'Autonomia, on es consagra la cooficialitat del castellà i el valencià, i prefereixen afirmar que els valencians posseïm dues llengües, per bé que usades de manera descompensada. S'obliden d'afegir, és clar, que aquesta descompensació no és tan sols quantitativa —és a dir, qüestió de freqüències d'ús—, sinó sobretot *qualitativa*, atesa l'existència d'uns valencians bilingües (els valencianoparlants), sense els quals resultaria impossible

---

amb motiu del lliurament del *Premio Cervantes* al conegut escriptor carpetovetònic Francisco Umbral, on afirmava que «a nadie se le obligó nunca a hablar el castellano». No deixa de sorprendre que una afirmació d'aquesta gravetat, tan gratuïta i allunyada de la veritat com ofensiva per als parlants de les altres llengües d'Espanya i els indígenes llatinoamericans, hagi pogut passar sense una retractació per part de la *Casa del Rey*, que mai no va arribar a produir-se.

11. Per a una anàlisi molt lúcida de les paradoxes i les incoherències associades als processos d'externalització/internalització dels costos, cf. les reflexions d'Illich (1980).

d'entendre el compacte monolingüisme dels altres, per molt que en els darrers anys puguin haver adquirit certs coneixements passius del català, gràcies a la seva introducció en l'ensenyament. Hom immemorialitza així l'ús del castellà a casa nostra, obviant una història secular, complexa i sovint conflictiva. L'únic vestigi que en registra el text caldria anar a cercar-lo potser en el fet que, en un moment donat, aquest rep la qualificació de «segona llengua», només interpretable en clau cronològica, perquè si alguna cosa es desprèn tàcitament del dictamen és que el castellà és, en tots els sentits de la paraula, la *primera* llengua dels seus autors i del col·lectiu humà al qual pretenen representar. En realitat, no existeix cap paradoxa, sinó un simple truc de fraseologia, que resta al descobert tan bon punt constatem que s'hi adjudica al valencià la qualificació de «llengua pròpia». No cal ser expert en semàntica per estar al corrent que el significat de l'adjectiu *propri* al·ludeix al que és exclusiu, peculiar o particular, distintiu, privatiu i específic, i com a tal s'oposa a allò *impropi* o *comú*. Com que el text exclou de forma taxativa la impropietat del castellà entre valencians, el bon entenedor ha de concloure per força que amb la denominació del valencià com a llengua pròpia en realitat el que hom fa és reblar la condició de llengua *comuna* del castellà. La deducció anterior no és en absolut inconseqüent, tenint en compte que *comú* implica *relació* i *propri separació*, atributs que concorden amb la insistència, abans comentada, en les propietats del castellà com a llengua de comunicació internacional, enfront d'un valencià susceptible de promoció, però sempre i quan aquesta fos duta a terme exclusivament dins el si del cercle familiar.

Si prescindim de detalls anecdòtics i procurem copsar l'entrellat subjacent a aquesta *distribució* –ja que d'això es tracta, al capdavant–, descobrim que la relació entre les dues llengües hi apareix expressada mitjançant el recurs a un criteri de tipus eminentment *ordinal*, susceptible de ser descrit mitjançant el recurs a diverses parelles categorials, com ara ordinari/especial, bàsic/afegit, *fundamentum/supplementum*, proximal/distal, central/perifèric, etc. Es tracta, val a dir, d'una distribució de tipus essencialment *qualitatiu*, cosa que, en principi, al contrari del que el text sembla suggerir en fer referència a la descompensació dels usos, no es relaciona de forma directa amb les freqüències –per bé que en darrer terme no hi pot deixar de repercutir–, sinó amb l'assumpte molt més delicat dels *contextos*. La qüestió crucial, doncs, consistirà a establir en *quina* mena de contextos (àmbits de comunicació) es registra la presència de cada llengua. Considero que, en una primera aproximació, la dicotomia *fundamentum/supplementum* ens pot resultar una eina força útil per entendre la mena d'articulació social que s'hi postula entre les dues llengües. La noció de *suplement* al·ludeix a quelcom d'exterior, d'adventici, afegit a un fonament previ, com si es tractés d'una ornamentació accessòria, sobreposada a una realitat completa ja en si mateixa. Això no obstant, pel mer fet de comparèixer, el suplement posa sempre en evidència alguna mancança original (sovint inadvertida) de la realitat a la qual acompanya. El filòsof francès Jacques Derrida (1967: 181-208), un dels autors que ha pensat de manera més radical aquest joc categorial, hi distingeix dues significacions.¹² D'entrada, el suplement adopta la funció d'un postís, d'un excedent de plenitud que ve a enriquir la naturalesa íntegra que li serveix de

---

12. Per a una introducció al pensament de Derrida, i en especial dins aquesta problemàtica, cf. Peretti (1989: 46-51).

fonament, esdevenint així el sùmmum de la plenitud. Aquest gest li permet d'acaparar la representació d'una presència que hauria de bastar-se a si mateixa. En segon lloc, el suplement supleix, omple un buit del fonament i el suplanta, deixant-ne al descobert la seva impossibilitat consubstancial d'assolir per si sol la plenitud. A la llum d'aquesta lògica, remarqueu com el dictamen atorga al valencià una consideració netament suplementària, en la mesura en què la seva promoció tan sols es legitima en virtut de la plenitud d'usos i la puixança mundial prèvies del castellà. En el fons, la concepció d'aquesta darrera llengua que alena al llarg del text és la d'una realitat autosuficient, integral, i gens necessitada, per consegüent, de la presència afegida del valencià al seu costat. Però, alhora, en contradicció amb la seva prioritat absoluta, el castellà sembla afectat per una radical incompletitud i insuficiència en el pla identitari, com si, malgrat el fet de tractar-se de l'únic idioma veritablement útil de què els valencians disposem per a la comunicació, revelés la traça d'una violència original, la senyal d'una cicatriu encara no del tot tancada –la de la imposició de la llengua nacional–, potser no gaire perceptible per als estranys, però dramàticament manifesta per a nosaltres mateixos, en tant que societat amb alguna pretensió de congruència. Sens dubte, aquesta íntima escissió es correspon prou bé amb l'experiència que el psiquiatra britànic Ronald D. Laing (1960: 35-57) va anomenar *inseguretat ontològica*. Una escissió que, a fi de poder ser suturada, precisa de l'evocació, omnipresent i fantasmagòrica, del valencià. Omnipresent, perquè ha d'acudir ara i adés en auxili del castellà, com el condiment que acompanya la vianda i li proporciona el seu ple sabor; però també fantasmagòrica, impalpable, invisible: una llengua reduïda –valgui la paradoxa– a la mínima expressió. El persistent èxit del blaverisme respon, entre d'altres motius, precisament a això: a la necessitat d'estrancar la violència derivada de la imposició del castellà mitjançant l'addició d'un altre idioma, germà bessó d'aquest, però sorgit alhora de la pròpia terra per generació espontània i, doncs, capaç en darrera instància de *naturalitzar-lo*. En un paper que no sé si algun dia veurà la llum, vaig escriure que «el valencià és el català traduït al castellà». Éra una manera gràfica de dir-ho, que volia mostrar la peculiar «lògica» inherent a tot plegat. Una lògica, val a dir, al fil de la qual el català no pot aparèixer sinó com un intrús indesitjable, l'esgarriacries amb pretensions de competir amb el castellà, trencant així el seu immemorial idil·li amb un valencià ectoplasmàtic. Al darrer capítol del meu llibre (en premsa) *Del conflicte lingüístic a l'autogestió* he analitzat mitjançant la teoria de les coalicions triàdiques la problemàtica glotopolítica subjacent al cas gallec, en què la varietat regional de la llengua és instrumentalitzada en contra del portuguès estàndard, tant pels regionalistes com pels sectors partidaris de la seva substitució lingüística a mans del castellà, cosa que dóna lloc a l'aparició d'un peculiar joc de complicitats entre ells –sens dubte, un altre cas de petainisme. No cal dir que una anàlisi d'aquesta mena resultaria fàcilment extrapolable al cas valencià. De totes maneres, el que ací m'interessa és posar de relleu el paper de *boc expiatori* assignat, en darrer terme, per aquest esquema al català,¹³ atès que l'insereix en un mecanisme de *transferència* que fa recaure sobre ell l'hostilitat reprimida procedent de la

---

13. Sobre aquesta qüestió, cf. les remarques d'Allport (1954: 270-288) i l'interessantíssim estudi monogràfic de René Girard (1982), així com les pertinents reflexions de Ninyoles (1979: 153-172) sobre la coincidència entre els estereotips sobre els catalans i els jueus en l'imaginari del nacionalisme espanyol.

resistència dels valencians a reconèixer la vexació que els causa la passivitat secular amb què s'han sotmès a la substitució lingüística. La resistència dels catalans al mateix procés, podria molt bé haver generat el que els economistes anomenen *demonstration effect* –i, de fet, al si del catalanisme local, el seu paper ha estat i és aquest–, però un cop s'ha consumat el canvi de llengua les seves conseqüències acostumen a esdevenir més aviat *dissuasòries*. Aleshores, el català es transforma en el principal catalitzador de la tensió que el tema de la normalització lingüística suscita en una part de la població del país i es procedeix a identificar-lo, ni que sigui en contra de tota evidència, bé amb *la* instància de violència lingüística *original* –nascuda de la seva imposició, arran de la conquesta jaumina, a una mítica població autòctona, presumptament cristiana i usuària prèvia d'un inefable «romanç»–, per comparació amb la qual la posterior introducció del castellà constituiria un episodi menor, que, en certa forma, ens rescabalaria i tot –ja que, com diu el proverbi castellà, *quien roba a un ladrón tiene cien años de perdón*– de la submissió idiomàtica anterior; bé amb una imposició idiomàtica moderna, encarnada pel «pancatalanisme» o «imperialisme català», pretesament obsessionat a segrestar la personalitat valenciana, a fi d'incorporar les nostres terres a uns hipotètics Països Catalans.

A un nivell molt més obvi, la distribució idiomàtica que comentem es pot descriure també mitjançant la dicotomia *ordinari/especial*, la cristallització sociolingüística més coneguda de la qual és la noció de *diglòssia*. Ara bé: si ens acontentem amb la mera tipificació del fenomen, consistent a encabir-lo dins una categoria preestablerta, correm el risc de creure que amb això ja hem resolt l'expedient, estalviant-nos així la intriga inseparable de la nostra dinàmica idiomàtica particular i obviant de passada les usurpacions ideològiques del terme (Pueyo, 1989). L'alternativa més engrescadora consisteix, per contra, a esbrinar com funciona aquest sistema categorial en el nostre cas concret, atenent al fet que una de les llengües concurrents (el castellà) té *sempre* prioritat sobre l'altra (el valencià). La meua hipòtesi és que les coses ocorren efectivament d'acord amb la pauta següent: el castellà hi exerceix la funció de *llengua ordinària* en els contextos *ordinaris* –en d'altres mots, en la vida quotidiana–, en què el català ha esdevingut més i més *especial* (= marginal). En canvi, tal situació s'inverteix en certs àmbits excepcionals (com ara el fester, la retolació institucional, etc.), on el predomini del català com a llengua ordinària respon a una voluntat identitària, que es complau en el recurs al vernacle com a *denominació d'origen*.¹⁴ Recordo que Aracil, amb el seu àcid sentit de la ironia, veia en aquestes situacions un indicatiu de l'ús de la llengua com a *feromona*, és a dir, a la manera d'una substància ètnica que hom secreta a l'exterior per tal d'induir efusions gregàries entre els seus congèneres.

Sens dubte, les reflexions precedents ens proporcionen algunes pistes valuoses sobre el destí que els autors del dictamen reserven al català dels valencians. Més amunt m'he referit a l'existència d'un *délire de toucher*, relacionat amb l'existència d'un tabú, consistent en la interdicció de l'ús de la llengua en les relacions exteriors. Val a dir que aquesta interdicció resulta del tot coherent amb l'exaltació totèmica de l'idioma tal com apareix al text. No debades, l'existència

---

14. Les línies anteriors s'inspiren en les reflexions (inèdites) de Lluís V. Aracil sobre les categories, tal com van ser exposades al Seminari de Sociologia de València durant els cursos 1998/1999 i 1999-2000.

d'un tòtem no resulta gens fàcil d'explicar si prescindim de la presència prèvia d'alguna mena de tabú, atès que aquell consisteix en una formalització de les restriccions establertes per aquest. Així, el tòtem es configura com una veritable institucionalització de les relacions socials definides pel tabú. Freud, en l'estudi abans citat, comenta que, en general, es tracta d'«un animal comestible, bé inofensiu, bé perillós i temut, i més rarament, una planta o una força natural (pluja, aigua), que es troben en una relació particular amb la totalitat del grup. El tòtem és, en primer lloc, l'avantpassat del clan, i en segon lloc el seu esperit protector i el seu benefactor, que envia oracles als seus fills i els reconeix i protegeix fins i tot en aquells casos en què resulta perillós» (Freud, 1912: 9). La transmissió hereditària del tòtem pot realitzar-se tant per línia materna com paterna, per bé que la modalitat primigènica sembla ser la primera. En qualsevol cas, les dues prescripcions fonamentals del sistema totèmic són clares. D'una banda, imposa el respecte envers el tòtem, aparellat a l'obligació de no atemptar contra la seva vida, d'abstenir-se de tastar-ne la carn o de traure'n profit d'alguna altra manera. En certes ocasions, aquesta prohibició pot ser contravinguda mitjançant un sacrifici ritual –com, ara i ací, la festa–, la responsabilitat del qual recau sobre la totalitat de la tribu. De l'altra, el sistema es basa en la *lleï de l'exogàmia*, que suposa el reconeixement del tòtem com a avantpassat real del clan i preceptua que «els membres d'un únic i mateix tòtem no han d'entrar en relacions sexuals i, per tant, no han de casar-se entre ells» (Freud, 1912: 10). En la descripció anterior figuren almenys un parell de detalls que ens poden resultar d'innegable utilitat de cara a l'anàlisi que portem entre mans. D'entrada, cal prendre en consideració la circumstància que el tòtem assoleixi el paper d'avantpassat del clan, transmès de forma preferent per línia materna, atesa la seva relació amb el concepte de llengua pròpia, identificada per antonomàsia –per bé que el text mai no ho faci explícit– amb el vernacle matern. La connexió esdevé encara més evident si, com és el cas, aquesta varietat hi apareix al·ludida com l'idioma dels avantpassats, és a dir, com «la llengua que durant tants segles ens ha identificat com a valencians». Per si això no fos prou, com ja hem tingut ocasió de constatar, la proposta de normalització lingüística suggerida pel Consell Valencià de Cultura s'ajusta com un guant als postulats de la lleï de l'exogàmia, tenint en compte la pretensió que l'extensió de l'ús del valencià es dugui «més i més» a terme, però sempre «entre nosaltres», sense involucrar als estranys sota cap concepte. Observeu, ni que sigui de passada, la contradicció tàcita, considerant que l'extensió de l'ús, més enllà del que pot significar en tant que ampliació de la seva competència lingüística per part d'aquells que són *ja* valencianoparlants, només resulta efectiva al preu d'implicar-hi els estranys i convertir la nostra *questione della lingua* en un assumpte públic, de dimensions autènticament estatals. Finalment, un altre punt remarcable és el relacionat amb la prohibició d'obtenir profit del tòtem, precepte que, en definitiva, equival a sostreure a l'esfera econòmica el conjunt de les activitats que hi tenen a veure. Aquesta operació reproduïx de manera admirable un dels aspectes més negligits per la ciència econòmica: el fet que l'*homo economicus* mai no ha estat sexualment neutral, sinó que el seu àmbit d'actuació s'ha confós sempre amb les activitats del *vir laborans*, en detriment de la feina realitzada per la *femina domestica*. Ivan Illich (1980: 10) s'hi referia en termes de *shadow economy*, producte del *treball vernacle*, entès com el conjunt d'«aquelles activitats no

remunerades que proveeixin i millorin la supervivència, però que siguin totalment refractàries a qualsevol anàlisi que empri conceptes desenvolupats en una economia formal». De manera anàloga, el dictamen contraposa el rendiment quantificable de la llengua del Pare Estat al vernacle matern,¹⁵ l'abandó definitiu del qual, per bé que rigorosament desaconsellat, en tant que fruit d'una «dimissió lamentable», de la «manca de diàleg» o d'«advertiment», o «encara per una modernitat mal entesa» —remarqueu el to de severa admonició que adopten els notables quan amonesten el poble ignorant—, no comportaria cap trasbals econòmic. (Un incís: la discriminació lingüística —al contrari que la racial o la sexual, posem per cas— és molt fàcil d'evitar, sobretot quan una comunitat lingüística ha esdevingut ja subconjunt d'una altra: n'hi ha prou amb canviar de llengua.) Però aquest canvi, segons sembla, constituïria la *pèrdua gratuïta* «d'una part *impagable* de la nostra identitat» (el subratllat és, òbviament, meu). No era això mateix el que volia dir Llorente quan es referia al cultiu de la poesia regional com una «*inocente satisfacció*»? Amb una diferència fonamental: en contrast amb l'aparent inanitat de l'expressió triada pel poeta, la pretensió que el valencià es podria «perdre [...] gratuïtament» constitueix un *oxymoron* revelador de la perspectiva ideològica *desvaloritzadora* triada pel Consell Valencià de Cultura, d'acord amb la qual es tractaria d'una llengua, no ja sense valor de canvi, sinó també sense valor d'ús, mer emblema identitari relegat al limbe de les idees pures, per damunt —o per sota?— de qualsevol consideració material(ista). Tot plegat, ens forneix una idea prou exacta de l'escassa consideració que ens ha de merèixer un text on l'anàlisi apareix sistemàticament suplantada pel prejudici, la lucidesa per l'ofuscació, la responsabilitat per la propaganda.¹⁶

Al capdavant, els dos discursos examinats coincideixen en el fet de constituir veritables màquines de generar *consens*, la principal funció de les quals consisteix a *neutralitzar* les tensions suscitées al voltant d'un assumpte indefectiblement polèmic com la promoció del valencià, apartant-lo de la discussió pública mitjançant la invocació d'un sentit comú, inqüestionable per definició. No és pas per casualitat, òbviament, que aquest sentit comú coincideix de manera sorprenentment exacta amb la mitificació del bilingüisme, tal com apareix esbossada dins l'anàlisi clàssica efectuada per Lluís V. Aracil als seus articles «*A Valencian dilemma / Un dilema valencià*» (Aracil, 1966a, 1966b) i «*Bilingualism as a myth*» (Aracil, 1973). Prenent com a punt de partida la definició levistraussiana del mite, el sociòleg valencià considerava l'exalçament del bilingüisme com una temptativa de fer compatibles sense violència concepcions contraposades. Ara: com que les contradiccions entre elles són reals, el mite només pot salvar-les al preu de proposar-hi una solució de compromís, un *tertium quid* de naturalesa amfibològica, la clau semàntica del qual radica, justament, en allò mateix que pretén encobrir. Hom camufla així el dilema que obliga a triar entre una llengua o l'altra, i el substitueix per una combinació il·lusòria que es substancia en un suposat «hibridisme lingüístic» de naturalesa providencial. Com és obvi, no es tracta d'una maniobra innocent —de fet, com Aracil no s'està d'assenyalar, la utilitat d'aquesta mena de models és molt més *pragmàtica* que no semàntica. La

15. Per a una aproximació als estereotips sexuals associats a les llengües, cf. Ninyoles (1971: 141-150).

16. Sobre aquesta problemàtica, cf. les aportacions clàssiques de Russell (1950), Allport (1954) i Beauvoir (1955).

conciliació postulada pel discurs bilingüista, doncs, només cobra sentit quan se l'analitza des del punt de vista ideològic, com una *idealització compensatòria* destinada, d'una banda, a daurar la pindola de la imposició de la llengua nacional, presentant-la com un «enriquiment» —remarqueu la reaparició de la terminologia econòmica— i, de l'altra, com una justificació, invocada pels sectors que ja han adoptat l'espanyol i no volen sentir-se totalment aliens als seus compatriotes encara fidels al vernacle. D'aquesta manera, aconsegueixen d'un tret matar dos pardals, això és, edulcorar la substitució lingüística i, alhora, emmascarar l'escandalosa dissimetria existent entre el monolingüisme en castellà dels uns i el bilingüisme unilateral exigit als altres. Comptat i debatut, el mite bilingüista no s'origina a partir de la compatibilitat igualitària dels dos idiomes, sinó de «la combinació d'un sol idioma amb una mala consciència —massa pròxima en alguns a la mala fe» (Aracil, 1973: 55).¹⁷ El pitjor del cas, però, és la longevitat assolida per aquest muntatge ideològic, que com ja va assenyalar en el seu moment el mateix Aracil (1966c), tan sols resulta explicable en funció de la seva utilitat com a coartada permanent de la substitució lingüística, sens dubte l'avatar històric més important i de més llarg abast de la història contemporània del País Valencià. No resulta un sarcasme excessiu, doncs, que a aquestes altures els nostres notables encara tinguin la barra de presentar-se com a capdavanters d'una llengua que els resulta profundament aliena, tot invocant les mateixes premisses ideològiques amb què n'han justificat secularment la substitució?

3. El tercer en concòrdia: el gramàtic com a purista

La lectura de la paperassa segregada durant la segona i tercera dècada del segle XX pel procés de codificació lingüística del català al País Valencià, minuciosament compilada per Vicent Pitarch (2002), agreuja encara més si cap una impressió enutjosa que ja va detectar fa anys Aracil (1983a: 75-126): l'absència d'idees generals —que és tant com dir d'idees *tout court*— en relació amb l'empresa d'extensió i cultivació de la llengua. En aquest sentit, l'examen de les gestions conduents a la signatura de l'acord ortogràfic conegut com les Normes de Castelló, no fa sinó perpetuar una percepció ja deduïble, en principi, de la lectura dels escrits de Pompeu Fabra (1980), aquell gramàtic que s'assemblava a Sherlock Holmes, no sols en l'aspecte físic, també en el seu aire reticent. Tant és així que, des de la perspectiva actual, resulta difícil resistir-se a concloure que la persona que va dedicar una vida sencera a l'estandardització de la llengua va ometre de manera sistemàtica la reflexió en clau teòrica sobre la seva empresa —i, en ocasions, alguna d'elles molt relacionada amb els valencians, se'n va desentendre amb argumentacions que caldria qualificar, si més no, d'indignes (Aracil, 1983a: 75). Aquesta omisió, com era previsible, ha donat lloc a l'aparició dels watsons al voltant de la seva figura, encarnats en la proliferació de mestretites, sempre amatents a trivialitzar l'obra del mestre reduint-la a una colla de dogmes simplistes i indigests. Per sort, hi ha hagut també aportacions d'investigadors capaços —com ara Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984)—, que s'han encarregat d'evidenciar els paral·lelismes, així com les eventuais connexions, existents entre

---

17. Sobre aquesta qüestió, cf. també Marqués (1974: 81-98).

la tasca del nostre gramàtic i les doctrines en voga sobre la cultivació lingüística des de l'època de l'humanisme vulgar al Cercle Lingüístic de Praga.¹⁸ Disposem, així mateix, d'una obra de primera envergadura sobre l'assumpte, escrita pel jesuïta vilafraquí Josep Calveras, autor de *La Reconstrucció del Llenguatge Literari Català* (1925), on s'exposen els principis rectors de l'estandardització, argumentant-los en base al concepte econòmic, de signe eminentment prospectiu, de *producció* (= cultivació).

Tal com he assenyalat, la penúria reflexiva característica de la totalitat de l'àmbit català, s'accentua encara més quan ens centrem en la conjuntura que va determinar l'adopció *sui generis* de la codificació fabriana al País Valencià. Potser per això, paga especialment la pena que fem una ullada a l'obra que, en paraules de Pitarch (2002: 12), «va constituir un autèntic revulsiu dins els rengles del valencianisme i, de fet, la seua aparició hi fou rebuda com a una obra mestra, única en el seu gènere dins el món cultural de l'època». Ens referim a l'opuscle de Lluís Revest i Corzo, *La llengua valenciana: Notes per al seu estudi i conreu* (1930), guardonada el 1928 als Jocs Florals de Lo Rat-Penat i apareguda a Castelló sota els auspicis de la Societat Castellonenca de Cultura, de la qual el propi autor n'era un dels membres més eminents. Panegírics a banda, la realitat no pot ser més decebedora: de les setanta-set pàgines que l'integren, més de quaranta l'ocupen una sèrie d'«observacions i eixemples» —sobre pronunciació, lèxic i morfologia— i una exposició sumària de l'ortografia. En els capítols esmentats, per bé que es mostra partidari de l'adopció de la normativa de l'IEC, l'autor polemilitza constantment amb les solucions propugnades per aquesta institució, defensant a l'hora de la veritat un sistema propi. La resta versa sobre el reconeixement de la unitat de la llengua i la validesa de la denominació *llengua valenciana*, la qüestió de la llengua literària i «què s'ha fet i què pot fer-se a València». Més que no l'estudi en detall de les seves discrepàncies amb Fabra, la importància de les quals no resulta pas negligible, atesa l'empremta negativa que van deixar en la redacció final de les Normes de Castelló —a càrrec del propi Revest—, ací ens interessa examinar la minsa reflexió explícita que hi dedica als criteris estandarditzadors, pel doble motiu de tractar-se d'una circumstància ja en si mateixa excepcional en el marc del panorama lingüístic valencià del seu temps, i perquè sense elles tota la discussió gramatical subsegüent esdevé incomprendible.

Per començar, defineix la llengua literària com «una síntesi depurada dels parlars del poble» (Revest, 1930: 19), però de seguida s'embolica amb la qüestió dels dialectes, en considerar que la llengua, en tant que realitat «viva» no és uniforme, sinó que pot ser comparada a «un arbre florit de formes variades, un gènere al qual son sotsposats com a espècies los dialectes: tots ells son, ab los mateixos drets, llenguatge del poble, base possible de la llengua literària» (*ibidem*). Remarqueu la fraseologia de procedència biològica, característica del paradigma lingüístic historicista del segle XIX, en què s'havia format l'autor.¹⁹ La imatge de l'arbre genealògic com a representació de l'evolució lingüística, calcada de les teories evolucionistes, procedeix del comparatista alemany August

---

18. Per a una aproximació panoràmica a l'assumpte, a banda de la bibliografia citada a la nota 8, cf. els *surveys* de Baum (1987) i Joseph (1987), a més de la interessant crestomatia de Viana (1995).

19. Sobre Revest i, en general, sobre la participació castellanenca en els debats lingüístics de l'època, cf. Pitarch (1982, 1995) i Ramos Alfajarín (1989, especialment les pàgines 163-170). Així com la reconstrucció global duta a terme per Pérez Moragon (1982).

Schleicher (1821-1867) i, per bé que continua apareixent als llibres de divulgació, es trobava ja totalment desacreditada a l'època de Revest.²⁰ Però el metallenguatge mai no és neutral i el fet d'abraçar de manera crítica —més encara tenint en compte les seves rocoses conviccions reaccionàries— la versió del darwinisme en voga dins les ciències del llenguatge el porta a incórrer de seguida en flagrants contradiccions, com ara la de desdir-se de la postura igualitarista adoptada en relació als dialectes, per tal d'apuntar que entre ells «sol haver un o alguns qui sobreixen per les seues millors condicions naturals per a la literatura o per un conreu més acurat determenat per circumstàncies històriques» (*ibidem*), els quals es constitueixen en la base de la llengua literària. De fet, l'argumentació no pot ser més inepta, en la mesura en què la selecció natural representa, justament, l'antitesi de la dinàmica històrica adduïda acte seguit, i deixa la porta oberta a la prelació d'unes varietats lingüístiques sobre d'altres a partir de l'exhibició de prejudicis de tota mena. Tan bon punt ha establert les anteriors premisses, Revest procedeix a examinar la problemàtica de les modalitats de constitució de la llengua literària. Fa referència, en primer lloc, a les llengües en les quals un o més dialectes n'esdevenen el fonament, tot enriquint-la després «mijançant les contribucions dels altres dialectes, los manlleus fets a les llengües clàssiques, a llengües viventes i fins a disciplines científiques» (Revest, 1930: 20). Aquestes es poden dividir, al seu torn, en aquelles «qui han posseït més d'un dialecte literari, cadascú consagrat per l'ús a determinats gèneres literaris, d'una manera principal» (*ibidem*), i les que després d'uns inicis poc o molt dubitatius es decanten pel predomini d'un únic dialecte. En qualsevol cas, segons el seu criteri, en el període inicial del cultiu literari d'una llengua resulta del tot impossible predir quin o quins seran els dialectes coincidents en major grau amb la norma, afirmació del tot inconseqüent, perquè equival a posar el carro davant dels bous, ja que no existeix una norma donada *ab initio*, sinó que es tracta d'una construcció històrica, producte dels avatars i les transformacions socials a què es troba subjecte l'ús d'una llengua. Refusa també la possibilitat —admesa, en canvi, unes línies més amunt, en comentar el cas de l'italià— que la llengua literària pugui ser fruit de l'activitat conscient de cenacles intel·lectuals, perquè això fóra com «[c]onstruir una llengua literària *a priori* (qui no serà altre que una mena d'*esperanto* sens arrel i suc)» (*ibidem*). Per contra, invoca l'existència d'unes ignotes «lleis de creiximent», de la llengua literària, semblants a les dels dialectes populars, sense d'altra diferència que la que separa un arbre pujat espontàniament d'un de cultivat.²¹ Per bé que, com aclareix de seguida, aquest cultiu no ha de consistir sinó en la depuració per part dels escriptors del propi dialecte i en el seu enriquiment a través d'aportacions d'altres dialectes i manlleus procedents de llengües pròximes, a fi de normalitzar-lo —el terme apareix ja en l'obra, per bé que el seu significat resulta imprecís— inspirant-se en una literatura clàssica. Al capdavant, «de tot, garbellat per lo temps i per l'instint del poble surarà allò qui

---

20. A propòsit de l'obra d'August Schleicher, cf. Mounin (1967: 200-206). Pel que fa als (ab)usos de la biologia en les ciències humanes i socials, cf. Achard *et alii* (1977) i Lewontin-Rose-Kamin (1984).

21. La comparació no és original de Revest, que s'hi limita a repetir, de manera gairebé literal, les consideracions de Rousselot sobre els dialectes, en el sentit que, «*si je disais toute ma pensée, je réclamerais pour eux, en regard des langues cultivées, la préférence que le botaniste accorde aux plantes du champ sur les fleurs de nos jardins*» (*apud* Alvar, 1965: 11).

deurà surar: la llengua, com un organisme sa, assimilarà los elements qui li convindran i eliminarà naturalment los altres» (Revest, 1930: 21).

Com el lector hi haurà potser remarcat, la reflexió lúcida i coherent brilla per la seva absència. Podríem dir que el text de Revest, com tants d'altres sobre la nostra *questione della lingua*, és molt més *simptomàtic* que no *diagnòsic*, és a dir, resulta molt més interessant per les seves mancances (escandaloses) que no per les seves (nul·les) aportacions. La principal conclusió, doncs, que en podem extraure de la lectura és que, més enllà de l'obsessiva insistència en la depuració i el recurs inepte a les metàfores naturalistes, l'autor *no* posseïa cap noció substancial sobre el tema. A penes hi trobarem, posem per cas, la idea de la llengua literària com a *artefacte*, en el sentit etimològic, fruit d'un *treball* deliberat de cultivació, adreçat a la creació d'un instrument versàtil, capaç d'abordar una diversitat de gèneres i d'utilitzar-se en tots els àmbits de comunicació. En d'altres mots: el concepte revestià de llengua literària no connecta amb el de *llengua de cultura*, entesa com aquella que, segons Hugo Steger, és «en conjunt, a través de les seves diferents formes funcionals d'aparició i per damunt de la vida quotidiana, capaç de funcionament i de rendiment en els àmbits culturals de la tècnica i de les institucions fundades jurídicament. Presta elevats rendiments en les ciències, la literatura i la religió. Vista des de les possibilitats culturals actuals de l'ésser humà és un llenguatge totalment estructurat, un llenguatge "complet"» (*apud* Baum, 1987: 151). En comptes d'això, hi constatem la tendència inveterada a concebre la llengua literària com una destil·lació del dialecte lliurat a la pròpia *deriva*, limitant la intervenció dels escriptors a la tasca de *depuració* i *enriquiment*, conceptes que en el vocabulari de Revest –com és usual en el discurs racista– semblen estar dotats d'un significat molt pròxim. En aquest context, l'apel·lació a «l'instint del poble» com a àrbitre suprem de la bondat dels processos de cultivació no deixa de constituir una mostra de populisme demagògic. Revest no era cap demòcrata i sabia a la perfecció que la responsabilitat en relació amb la creació i l'afaiçonament de la llengua literària era competència exclusiva dels sectors educats i no dels estaments populars, en gran part analfabets en qualsevol llengua. Les seves reflexions, és clar, no eren gens innocents. La ignorància de Revest no podia arribar fins a l'extrem de desconèixer el paper decisiu jugat per les instàncies polítiques en la promoció de les respectives llengües nacionals i en el procés correlatiu de marginació dels vernacles. De manera anàloga, cal pensar, atesos els reiterats elogis que la seva preparació ha merescut per part dels hagiògrafs de torn, que estava prou documentat com per conèixer l'existència d'altres possibilitats codificadores, diferents del cul de sac dialectal que hi ofereix als lectors com a única alternativa. Sense anar més lluny, per aquells anys, autors tan distints i tan distants com l'italià Antonio Gramsci (1966: 263-271) i el danès Otto Jespersen (1925) duïen a terme reflexions lucidíssimes sobre aquests assumptes, molt allunyades de l'obtusa desídia imperant al País Valencià.

Amb tot, les anteriors consideracions de caràcter general ni tan sols resulten aplicables al cas del valencià, el qual, segons s'hi apunta, és «molt diferent: conreat i arribat als cims en altre temps posseïx una literatura clàssica i eixa literatura deu ésser la seua norma primera» (Revest, 1930: 21). Resulta difícil trobar un enunciat més breu de la doctrina de la corrupció lingüística, tan ben expressada per la tríada conceptual Segle d'Or - Decadència - Renaixença. Aracil (1983b) va posar ja fa temps en evidència les premisses ideològiques reaccionàries

subjacents a tal esquema, veritable mostra del que el filòsof francès Clément Rosset (1973: 299-300), anomena el *naturalisme conservador* o *mística de la falsificació*, consistent en la creença que en algun moment del passat hom va assolir la màxima perfecció, llençada a perdre després per culpa d'alguna ingerència exterior, que hauria de ser neutralitzada per tal de fer possible el retorn de la perfecció original. Resulta revelador, en tal sentit, que Revest no pugui concebre ni per una fracció de segon la possibilitat que les lletres valencianes arribin en un futur a equiparar-se en esplendor i perfecció al període clàssic. Professant aquestes opinions, l'autor castellanenc tan sols podia arrencar-se entre les files d'aquells que, des dels inicis de la Renaixença, propugnaven l'adopció d'un *atalà acadèmic*, inspirat en les solucions de la llengua medieval, a les quals concedien, així com «als parlars locals, especialment als rurals, més genuïns, un paper predominant en la formació del llenguatge literari i prenen l'obra del vigatà Jacint Verdaguer com a paradigma dels seus postulats» (Ferrando-Nicolás, 1993: 151). Caldrà apuntar que aquest esquema *retrospectiu* constitueix l'antitesi de la posició eminentment *prospectiva* de Fabra, amb la seva clara preferència per la llengua moderna i el parlar de Barcelona, inserida en el context de l'actiu desplegament de l'ús literari del català esdevingut a la *Belle Époque*? No debades, el principal motiu de discrepància de Revest radica precisament ací, en el fet d'haver triat Fabra com a base per a la seva codificació el *sermo urbanus*, en comptes del *sermo rusticus*. Com a bon reaccionari, la ciutat constitueix per al gramàtic castellanenc una nova Babilònia, la gran bagassa, font de tots els mals, també lingüístics: «com los hòmens –argumenta–, creixen les llengües més bledanes i fortes al sol i a l'aire lliure dels camps i les montanyes» (Revest, 1930: 23). Per contra, el parlar ciutadà sotmet aquesta vitalitat a una deformació i un empobriment inevitables, atès que «a cap lloc hi ha més freqüència de gents forasteres qu'a eixes grans ciutats ni a cap lloc com a les grans ciutats se viu tan depresa, causes qui pertorben lo procés evolutiu normal de la llengua, empestant-la de modes i modismes no sols estranys sinó ben asovint d'invençió baixa; modes i modismes qui naixen sens deixar altre rastre que la degradació i lo desgast progressiu de la llengua» (*ibidem*). En realitat, per tot argument ens ofereix un ominós reguitzell de prejudicis naturalistes, xenòfobs i classistes: hi tornem a constatar la creença irracional en l'existència d'una llei natural a la qual s'ajusta el decurs normal de les llengües, sempre i quan no es vegi sotmès a alteracions procedents del mestissatge, les modes i les maneres de parlar pròpies de les classes baixes (el proletariat). Per si no havia quedat prou clar, unes línies més endavant Revest (1930: 23-24) torna a reblar el clau, afirmant que allò que fa «especialment inadeqüat per a poder fer d'ell norma de la llengua lo parlar de Barcelona, són les condicions peculiars d'esta gran ciutat: la mobilitat que a Barcelona donen a les classes socials l'anar i vindre de la riquesa, los daltabaixos de la fortuna propis d'un gran centre mercantil i eixa altra mobilitat i eixe cosmopolitisme inevitables en un dels més grans ports mediterranis». Curiosament, aquestes eren, segons assenyalava Jespersen (1925: 79-100), les condicions idònies per a la cristallització d'una llengua comuna. En contrast amb el naturalisme retrògrad de Revest, el lingüista danès adoptava un punt de vista netament sociolingüístic i reconeixia sense ambages que els processos d'estandardització es troben socialment determinats, entre d'altres factors, per l'existència de les grans ciutats, on els immigrants de les diferents parts d'un país entren en contacte els

uns amb els altres, fins que, amb el transcurs del temps, els seus respectius dialectes acaben esmussant-se i donen lloc a una forma peculiar de parlar, diferent de la dels llocs d'origen. És per això que «[l]es llengües comunes han estat desenvolupades en llurs característiques principals a les ciutats d'Atenes, París, Londres, etc., però no pas per atenesos, parisencs o londinencs de naixement» (Jespersen, 1925: 83). Al llibre de Revest, però, a propòsit d'aquesta qüestió llegim, paradoxalment, que «ningú pensa en prendre los parlars de Madrid, de París, de la gran part de la població de Londres i de Berlín com a norma respectiva del castellà, del francès, de l'anglès i de l'alemany» (Revest, 1930: 23). Resulta difícil imaginar una amalgama més gran de sectarisme lingüístic. El judici negatiu que ens mereixen aquestes afirmacions irresponsables s'agreuja encara quan prenem en compte el profund retrocés que el valencià estava experimentant, ja aleshores, a les dues grans ciutats del país, València i Alacant. Constituiria una frivolitat irresponsable afirmar que aquest retrocés mantenia alguna connexió amb el menyspreu de què eren objecte els parlars ciutadans per part de sectors importants del valencianisme –bolcat obsessivament en la recerca dels dialectes més genuïns, de signe inequívocament *marginal*–, però òbviament tals actituds no contribuïen gens a incrementar l'orgull i el sentiment de lleialtat entre la població urbana, absolutament *crucials* per a la supervivència d'una comunitat lingüística moderna. Encara avui, el coneixement de les formes d'expressió de les minories ciutadanes valencianoparlants constitueix un dels aspectes més negligits per la recerca dels nostres lingüistes, sempre amatents a saber-ho tot sobre algun parlar remot, pretesament castís però mancat de la més mínima rellevància per al futur de la llengua.

En qualsevol cas, no hauríem d'incórrer en l'error de permetre que els arbres filològics ens tapessin el frondós bosc ideològic ocult al seu darrere. Com pots ser ja haureu notat, el discurs del gramàtic castellonenc es troba revestit d'un fort component *polític* i *moral*,²² que permet explicar la major part de les seves opcions codificadores: la doctrina de la *corrupció lingüística*, una variant escassament secularitzada de les concepcions religioses sobre la gràcia i el pecat, concernents a les disposicions requerides per tractar amb les coses sagrades o santes, un dels trets primordials de les quals consisteix a estar situades *a banda*. Com a tal, la seva manifestació més coneguda és el *purisme* o *normativisme* –designació proposada pel lingüista israelià Chaim Rabin (1989). Personalment, prefereixo emprar el primer terme per tal d'al·ludir a una dèria exclusivament individual, reservant el segon per als pressupòsits i les conseqüències de certes planificacions lingüístiques. Des d'una perspectiva antropològica, el fenomen se'ns apareix alhora tant en el seu vessant «higiènic» o «estètic» com, sobretot, en la seva dimensió primordial de contravenció d'un ordre de relacions acceptat. La consideració de certes expressions com a impures constitueix, doncs, un índex inequívoc de l'existència d'un sistema subjacent d'ordenació i classificació de la matèria verbal, en la mesura en què només a partir de la definició d'un ordre previ resulta factible de procedir a l'exclusió o el rebuig dels elements «inapropiats» (Douglas, 1966: 34-35). Amb tot, les consideracions anteriors no ens permeten encara diagnosticar

---

22. De fet, l'autor era un defensor aferrissat de l'ordre establert en tots els terrenys, posseït per una autèntica obsessió depuradora, també en l'esfera ideològica, tal com es desprèn de la seva activa participació en les comissions de depuració del funcionariat educatiu durant la postguerra.

quina és la mena d'ordre definit pel purisme. En realitat caldria qualificar-lo, si més no, d'*ambivalent*: d'una banda, constitueix un signe de *vitalitat* per part dels parlants, atès que —com assenyala Dressler (1987: 89)— la inexistència de reaccions de caire purista enfront de la interferència lingüística massiva és símptoma inequívoc de la situació terminal d'una llengua; però, de l'altra, es presenta com una clara manifestació de decadència lingüística, relacionable amb la pèrdua de funcionalitat d'un sistema lingüístic, que desemboca en un tradicionalisme buit de contingut (Terracini, 1951: 35-38). En relació amb aquest darrer aspecte, el purisme representa una típica manifestació sociolingüística del que en teoria del caos s'anomenen *sistemes restrictius de cicle límit*, definits per l'exhibició d'una conducta mecànica i repetitiva, amb molt escassa llibertat. La característica principal n'és el fet de mantenir-se en funcionament amb independència del que ocorre a l'exterior, que els torna cada cop més fràgils, atès que la pròpia manca de sensibilitat els incapacita per enfrontar-se als canvis i els exposa a un seriós risc d'esclerosi i posterior desintegració (Briggs-Peat, 1999: 83-85). Això voldrà dir, en primer lloc, que qualsevol temptativa institucional de «purificació» lingüística es troba abocada a esdevenir una empresa suïcida si no compareix acompanyada de la corresponent implementació dels recursos lingüístics indispensables per mantenir les funcions lingüístiques de la societat en qüestió. Així entès, el normativisme no passaria de representar un mer epifenomen de qualsevol planificació del codi, però en el context d'un procés avançat de minorització lingüística, com l'experimentat per la comunitat catalanoparlant del País Valencià al segle XX, la perspectiva canvia diametralment, i aleshores la doctrina de la corrupció lingüística pot arribar a esdevenir una vivència productiva de la reclusió, constituint-se en un seriós entrebanc per a l'expansió social de l'ús de la llengua. Més encara si, tal com acostuma a ocórrer, aquesta doctrina ni tan sols es troba al servei d'un projecte coherent d'estandardització i, sobretot, d'establiment de la llengua (Lamuela, 1994), sinó que emana de la dèria individual de certs gramàtics, sovint enfrontats. Rabin (1989: 22) observa amb encert que «[u]n tret particularment interessant de les publicacions normativistes, ja s'adrecin a l'escola ja a un públic adult, és que llurs opinions estan en desacord en molts punts». De la mateixa manera que no hi ha dos individus idèntics, tampoc no hi trobarem dos puristes amb concepcions similars de la puresa de la seva llengua. El purista, doncs, és aquell que aixeca en el seu cor un temple a l'ídol d'una llengua quimèrica, intangible i inefable. Així ho entenia Jean-Claude Milner (1978: 36), quan assenyala que «la "puresa" esdevé causa d'un desig, i el purista és el subjecte al qual ella fa signe en la llengua. [...] Per això el purista, com l'avar, és tema de comèdia, és el que arranca del cicle d'allò útil un tresor que mai no val res. A diferència d'Harpagon, doncs, al purista li manca des de sempre el cofre del seu tresor. Res no li garanteix que posseeix la puresa de la llengua, la causa del seu desig; no-res, tret potser d'un regne dels morts, conjunt inert de cites mitjançant el qual convoca els autors a dir el pur». Oi que les consideracions econòmiques d'aquest tenor us resulten familiars?

En el nostre àmbit lingüístic, el purisme ha estat molt més practicat que no analitzat, i ha fet compulsivament acte de presència cada vegada que la

conjuntura sociopolítica permetia l'expansió funcional de la llengua.²³ La crisi de la monarquia alfonsina era una d'aquestes conjuntures i, com era previsible, això va suscitar en alguns sectors del valencianisme l'expectativa d'un increment de l'ús públic del català, amb la consegüent urgència de dotar-se d'una codificació unitària. En aquest marc, la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans —en funcionament de manera reeixida a Catalunya des de feia tres lustres— no podia deixar de jugar el paper de punt de referència fonamental, sobre el qual calia ineludiblement pronunciar-se. I el pronunciament més extens i detallat que s'hi va produir en aquella hora crucial va ser el de Revest, circumstància que al capdavall degué tenir un pes considerable de cara a l'acceptació de gran part de les seves tesis en el text definitiu de les Normes de Castelló, redactat per ell mateix. Ara bé, l'obra que analitzem constitueix un índex valuós de les dimensions —potser molt més de fons que no de forma— de la discrepància del gramàtic castellanenc amb la normativa fabriana. D'altra banda, el caràcter fonamentalment ideològic d'aquesta discrepància em porta a pensar que la postura de Revest no era merament personal, sinó que traduïa les contradiccions latents al si de la Societat Castellonenca de Cultura, un cau de valencianistes de saló, sota el pretès apoliticisme del qual s'amagava un conservadorisme estantís, apegat a una visió folklòrica i *antiquària* —en el sentit nietzscheà del terme (Nietzsche, 1874: 59-64)— de la societat valenciana, que en la postguerra va derivar clarament cap al petainisme i la col·laboració amb el règim franquista (Conill-Salomé, 2007a; Martí, 2005). En aquell ambient, el problema de la llengua mai no va passar de constituir un passatemps de dilectants, que no qüestionava l'*statu quo* sociolingüístic imperant. De fet —i la dada no és pas anecdòtica— l'única iniciativa veritablement pionera adoptada pels membres de la benemèrita institució en el terreny idiomàtic té a veure amb la substitució lingüística, perquè pràcticament cap d'ells —al contrari del que encara era usual al Castelló de l'època— va transmetre el valencià als seus descendents. Els feia nosa, això sí, com a homes d'ordre que eren, l'anarquia ortogràfica, però només en la mesura en què podia traure llustre a la seva labor erudita, esporàdicament escrita en valencià, i a les seves provatures literàries de marcat accent costumista. En un article recent, les caracteritzàvem com «la manifestació d'una *escriptura de peatge*, clarament emmarcable dins el procés de castellanització dels notables locals, més que no cap temptativa seriosa de cultivació de la llengua, inserida en el projecte coherent de construcció d'una literatura nacional en català. El recurs majoritari al vernacle com a llengua vehicular, per bé que mai no fou exclusiu —no hauríem d'oblidar l'existència d'un costumisme en castellà [...]—, hi obeïa més aviat a unes consideracions eminentment estratègiques per part d'un grup social que, tot i haver encetat *ja* un procés de castellanització familiar, no renunciava a postular-se com l'intermediari privilegiat, “natural”, entre el poble analfabet valencianoparlant, dipositari de la cultura i els valors consuetudinaris, i el món “desencantat” de la burocràcia, la ciència i la racionalitat econòmica, d'expressió inequívocament castellana. En bona lògica, per molt que algunes de les tímides iniciatives que apadrinaren en favor de la normativització lingüística ens puguin portar a creure el contrari, els costumistes prescrivien a la seva activitat literària, uns objectius molt circumscrits, de caire

---

23. Per a una interessantíssima antologia de les posicions contràries al purisme, des de Pompeu Fabra a Salvador Espriu, cf. Pericay (1987).

felibre, folklòric i indigenista, basats en l'exaltació de la llengua com a vernacle popular idoni per "traduir traçudament l'ànima de la terra" (Sánchez Gozalbo) mitjançant l'exaltació del paisatge. Tot plegat es reduïa, com veiem, a una mera qüestió de geografia pintoresca. No menys pintoresca, per cert, que la llengua en què van escriure —*ad maiorem gloriam* dels dialectòlegs curts de gambals— la seua narrativa, on el recurs a una llengua pergolosament floralesca alterna amb la caricatura de la parla popular, com si calgués oferir al lector proves addicionals de la indigència mental d'unes capes socials heterònomes, sempre freturoses de l'atenta tutela de les classes dirigents» (Conill-Salomé, 2007a: 55-56). En la mateixa línia, Mario Vargas Llosa (1996: 134), autor d'un estudi sobre José Maria Arguedas, figura clau de la narrativa indigenista peruana, ha destacat com a tret fonamental de l'*escriptura regionalista* el predomini de l'expressió sobre la història, de la incontinença verbal sobre el tema del relat. Els personatges (i sovint també el narrador) hi apareixen sistemàticament suplantats per un formalisme expressiu tan obsedit pels idiotismes que repercuteix de forma inexorable en el fracàs artístic de l'empresa, la qual, al contrari del que sol resultar habitual en la literatura, no busca la seva font de legitimació última en el treball amb la llengua, sinó en una exhibició circense d'anomalies, veritable galeria de fenòmens verbals. Comptat i debatut: es complau amb l'exhibició dels mots com si fossin *coses*.

Hom ha suggerit (Ramos Alfajarín, 1989: 165-166) l'existència d'un cert paral·lelisme entre la posició de Revest i la dels integrants de l'*Oficina Romànica de Llengua i Literatura*, cenacle barceloní caracteritzat per la seva pretensió de reformar les doctrines de Fabra *des de dins*. Però aquesta tesi resulta insostenible, almenys per tres raons: la formació acadèmica del castellonenc distava molt de la d'aquests filòlegs «dissidents», la seva doctrina gramatical obeïa a criteris puristes i retardataris, clarament divorciats de la cultivació i, per damunt de tot, pretenia fundar una jurisdicció lingüística exclusivament valenciana, retallant les competències de l'IEC.²⁴ Convindria que aquells que encara s'entesten a insistir, contra la més elemental evidència, en la proclivitat de Revest i de la major part dels integrants de la Societat Castellonenca de Cultura a l'adopció de la normativa de l'IEC, reflexionessin molt seriosament sobre l'assumpte. Innegablement aquesta opció els semblava un bon punt de partida per posar remei al desgavell imperant, però en cap cas consideraven que hagués de constituir el seu objectiu últim, tal com es fa constar a les «Bases d'unificació» que encapçalen les Normes de Castelló. Per si això no fos prou evidència, la seva pràctica literària, descrita més amunt, resulta del tot coherent amb el que acabem d'exposar. Però el més decisiu sobre aquest respecte té a veure amb el fet que ni tan sols contemplant la possibilitat que els seus criteris sobre la codificació lingüística fossin discutits en el si d'una institució comuna a tota la comunitat lingüística. En l'obra suara comentada, Revest suggeria la conveniència de fundar a València «una Acadèmia o Institut de la Llengua Valenciana presidida per l'acadèmic numerari valencià en la Espanyola» (Revest, 1930: 33). Oi que el projecte us sona? No és que s'assemblin, és que es tracta exactament del mateix que Eduardo Zaplana, amb la connivència del PSOE *e tutti quanti*, va fer realitat set dècades després mitjançant la creació

---

24. Així ho van saber veure els crítics de l'època (cf. Ramos Alfajarín, 1989: 168), per molt que els actuals historiadors de la codificació facin sovint mans i mànigues per rentar la cara a les seves propostes.

de l'AVL (Guia Conca, 2001), auspiciada pel Dictamen del Consell Valencià de Cultura, al qual hem tingut ja ocasió de referir-nos.

4. Cloenda: cultivació *versus* legitimisme, o qui perd en identitat guanya en complexitat

Fa uns anys va veure la llum la reedició facsímil de la *Gramàtica Valenciana* (1950) de Manuel Sanchis Guarner, acompanyada d'un «Estudi preliminar», a cura d'Antoni Ferrando, i d'un «Apèndix documental», que recull una sèrie de testimonis relacionats amb la recepció del text. Entre aquests papers figura un breu però sucós intercanvi epistolari entre l'autor de l'obra i Joan Fuster, on l'assagista de Sueca qüestiona els arguments *castíssistes* de Sanchis, en els quals troba una mostra de *legitimisme lingüístic* o *carlisme idiomàtic* (Sanchis Guarner, 1950: XLIV-XLV) –això és, de purisme. La referència a l'episodi és pertinent, perquè assenyalava l'existència, més enllà de malentesos i pseudoconsensos, d'un important *cleavage*, encara no resolt, pel que fa a la concepció del català dels valencians: em refereixo a aquell que separa les declaracions filològiques (*retrospectives*) en favor de la unitat de la llengua, basades en el mer reconeixement de la pertinença de diverses varietats lingüístiques a un mateix diastema, amb la postura sociolingüística (*prospectiva*) que propugna la construcció d'una *comunitat sociolingüística* o de *discurs*. Correlativament, els objectius assignats en cada cas a la recuperació de la llengua no són tampoc els mateixos. La postura filològica presta atenció sobretot a les qüestions dialectals, a la genuïtat idiomàtica, prescindint en gran mesura de les tasques socials encomanades a aquest codi, emblemàticament identitari. En canvi, el plantejament sociolingüístic, sense deixar de banda la qüestió de la qualitat de la llengua, reconeix que aquesta no s'engendra *in vacuum*, sinó que va lligada a un eixamplament de funcions que en reclama de manera indefectible l'estandardització.

En certa ocasió, Guillermo Díaz-Plaja (1968: 61) va escriure que «la cultura, como una pirámide, tiende a aproximar las formas expresivas a medida que se acerca a la cúspide. Es una realidad indiscutible que, a medida que se habla en un más alto nivel intelectual, las aproximaciones son más fáciles». La remarca és essencialment correcta, sobretot en relació amb l'estàndard, la principal funció del qual és servir d'instrument a la creació de realitat social, a través de la generalització de comunicacions efectuades originàriament mitjançant d'altres registres. Com a tal, la seva manera de procedir consisteix a reduir la complexitat existent en un nivell inferior (el de la variació lingüística) per tal d'assolir una major complexitat en un nivell superior (el de la circulació de la informació). Tal com fan els *mass media* amb els seus continguts, l'estàndard «crea» també una *realitat lingüística*, en el sentit que, per damunt de les jerarquies comunicatives que instauren les tecnologies de la paraula recolzades en l'escriptura, promou una *homogeneïtzació virtual* de la llengua oral, investida de l'autoritat que emana de la informació (Conill-Salomé, 2006a: 176-187). D'altra banda, cal no oblidar així mateix que les hipoteques adquirides per l'estàndard amb els particularismes dialectals, més que no una mostra de sensibilitat sociolingüística, constitueixen una

dada eloqüent de l'acceptació per part dels codificadors de l'idioma minoritzat dels vetos que l'exclouen, totalment o parcial, dels mitjans de comunicació de massa. Mentrestant, en la mesura en què una comunitat lingüística no en pugui disposar, la creació d'un registre estàndard no passarà de constituir una pretensió simbòlica. Pitjor encara: desproveït de les seves funcions específiques l'estàndard es veurà fatalment predestinat a envair els àmbits propis d'altres registres, amb els quals es trobarà continuament en pugna (Aracil, 1979: 193; Sánchez Carrión, 1987: 353).

Al País Valencià, segons sembla, la confusió al voltant d'aquesta i d'altres qüestions no s'ha dissipat encara. Per això pot resultar clarificadora la referència a la discussió entre Sanchis i Fuster, en la mesura en què posa al descobert l'existència d'aquestes dues vies —*regionalista* (valencianista?) l'una i *nacionalista* (catalanista?) l'altra— al si mateix del que hom acostuma a presentar com una empresa unitària de promoció de la llengua. En un cert sentit, les dues postures poden reivindicar-se com a continuadores de les bases lingüístiques establertes per les Normes de Castelló, atesa la indefinició i el caràcter obert d'aquestes. Ara bé, si acceptem l'anterior hipòtesi, haurem de convenir en el fet que la continuació que cadascuna en propugna és de caire radicalment diferent. La tendència regionalista, defensada per un grup de filòlegs que reivindiquen l'herència de Sanchis Guarner (Casanova, 1996), s'entesta a confondre l'estandardització amb una depuració dels parlars valencians, a la recerca de les formes d'expressió més genuïnes, la qual cosa equival a situar la qüestió en el terreny gramatical, desenfocant totalment la finalitat última del procés. Per contra, el sector diguem-ne nacionalista, deutor en aquest terreny de les posicions fusterianes, considera que l'única opció viable per a la supervivència de la llengua entre els valencians consisteix a optar decididament per la via del *dir*, és a dir, per la *cultivació*. En comptes de malbaratar les energies en estèrils picabaralles gramaticals, això significa prescindir dels particularismes per tal d'apostar de manera decidida per la codificació ja establerta —la de l'IEC—, amb el benentès que en la fase actual de la llengua catalana qualsevol aportació *productiva* s'ha de donar en l'esfera (superior) del discurs, no en la (inferior) de la gramàtica.²⁵

Síntomàticament, al País Valencià els partits que s'alternen en el poder, bé indiferents bé hostils a la causa de la llengua, però unànimement partidaris de la seva definició en termes regionalistes, han acabat prestant suport a la primera de les alternatives que acabem de ressenyar, mitjançant la creació de l'AVL. En les circumstàncies actuals el principal perill que l'Acadèmia comporta per a la llengua no té a veure tant, doncs, amb el fet que pugui promoure una dinàmica explícitament secessionista, ni amb la reaparició del conflicte ortogràfic d'èpoques anteriors, que a hores d'ara sembla pertànyer ja al passat. Aquesta corporació es troba integrada per una majoria de filòlegs prou competents i usuaris lleials de la llengua, i per aquest costat no crec que calgui (de moment) esperar gaires sorpreses desagradables. Però, això no cancel·la pas el conflicte jurisdiccional i normatiu inaugurat per la seva creació, ni les inquietuds suscitées en relació amb el model de llengua que propugna, caracteritzat per un particularisme dialectalitzant que, per més genuí i legítim que pugui semblar des d'un punt de

---

25. Sobre l'existència d'una jerarquia en relació a allò que hom diu en les diferents llengües, el nivell inferior de la qual estaria constituït per la fonètica i el superior pel discurs, cf. Aracil (2004: 88-89).

vista estrictament filològic, pot acabar suposant un greu obstacle —sobretot si aquesta opció és interpretada de manera excloent per una administració refractària a l'ús de la llengua, com la present del PP— per a la lliure circulació dels productes idiomàtics de cap a cap de la comunitat lingüística, entrebancant així la *indispensable* vinculació de la comunitat catalanoparlant del País Valencià a l'espai català de comunicació (Gifreu-Corominas, 1996), que constitueix el seu nínxol ecològic natural. Qualsevol altra pretensió seria, simplement, suïcida, tal com vénen denunciant des de fa ja temps els sociolingüistes lusistes a propòsit de les pràctiques idiomàtiques aïllacionistes dels notables gallecs (Gil Hernández, 1986, 1991, 1996).

Caldria que els acadèmics entenguessin clarament, d'una vegada per totes, que el dilema en què es debat a hores d'ara la llengua dels valencians és el de la seva mera supervivència, i no té res a veure —en contra del que postulen certs filòlegs d'orientació dialectològica, ben intencionats però escassament lúcids— amb la major o menor proximitat de la llengua estàndard als usos col·loquials. Aquesta proximitat resulta sempre desitjable, en la mesura en què sigui factible, però no és gens fàcil d'aconseguir en situacions de minorització lingüística com la nostra, on la llengua recessiva experimenta una quantitat anòmala de canvis accelerats, conseqüència de l'allau d'interferències procedent de la llengua dominant. En aparença, però només en aparença, la fractura entre les dues postures, la sustentada tradicionalment pel catalanisme valencià i l'acadèmica, existents al voltant del model de llengua de referència —això és, de l'*estàndard*— es configura com una reedició de les polèmiques que han enfrontat en d'altres contrades als adeptes dels postulats idealistes de la pedagogia compensatòria, segons la qual la solució als déficits idiomàtics passaria per l'ensenyament pur i dur de l'estàndard, amb les posicions «vernaculistes», que en la nostra situació es mostrarien partidàries de resoldre l'*habitus* de subvaloració idiomàtica de bona part de la població valencianoparlant (Castelló, 2002) mitjançant el recurs, tan romàntic com inútil, de desequilibrar pel costat verbal els handicaps, eminentment socials, amb què topen els parlants en el procés d'apropiació de l'estàndard, però en aquest cas en benefici de les varietats geogràfiques subordinades (els dialectes). Tot plegat, es configura d'acord amb l'estructura típica del que Gregory Bateson anomenava un *double bind*, en la mesura en què les dues opcions desemboquen en un cul de sac, i la seva aplicació podria desencadenar efectes perversos. La primera topa amb la dificultat que, ensenyar una varietat estàndard que ha d'usar-se en uns àmbits que al català del País Valencià li estan essencialment vedats, equival a facilitar als parlants una eina inútil, que tendirà a envair indefectiblement els usos d'altres varietats. Per contra, l'adopció de la segona possibilitat només pot contribuir a perpetuar la «rusticitat dels dominis lingüístics» (Pitarch, 1988: 16-20), dotant els parlants d'una *infravarietat*, i reservant en exclusiva per al castellà el paper de llengua estàndard.

En realitat, l'única opció que ens resta és desatrapar-nos, concentrant-nos en la fase del *contingut social* de la llengua. La conclusió immediata que és després de l'adopció d'aquesta perspectiva és que tractar de resoldre problemes sociolingüístics derivats del procés de minorització amb mers arranjaments filològics fóra com pretendre caçar elefants amb matamosques. La gramàtica no pot solucionar *mai* per si sola problemes que s'han gestat en l'esfera políticocial.

La solució al *double bind* hauria de traduir-se, per contra, en un programa renovat d'extensió del coneixement de la llengua, paral·lel a la promoció del seu ús. Obviament, aquesta reorientació consistiria a dotar d'un nou sentit la facilitació de la llengua, a través de la seva inserció en un projecte més ampli de promoció social de la ciutadania, no sols dels sectors catalanoparlants, sinó també de les àmplies capes desfavorides, qualsevol que en sigui la llengua, que integren la població del país. Remarqueu que això equival a postular, de retop, que qualsevol política lingüística que es fonamenti només en l'ensenyament, com la que han executat fins ara els successius governs de la Generalitat Valenciana, es troba indefectiblement condemnada al fracàs —que és el resultat que segurament es pretenia. En una situació com la del País Valencià, on conviuen almenys dues comunitats lingüístiques, l'extensió social del català passa per modificar en profunditat les relacions entre les classes socials, que condemnem (també) molts sectors castellanoparlants i procedents de la immigració d'arreu del món a la indigència cultural. Només partint d'aquestes premisses *radicals* es podrà fer realitat una extensió social *alliberadora* del català, i ja no caldrà que l'ensenyament esmerci tots els seus esforços en la tasca, frustrant per interminable, de transmetre un estàndard emblemàtic, privat de tota funció real. Al contrari: en el marc d'un procés com el que tracto sumàriament de descriure es passaria sense solució de continuïtat de la varietat lingüística materna i/o col·loquial del ciutadà a l'adquisició mitjançant l'estàndard dels coneixements requerits per a la seva praxis social. Es tracta, com haureu pogut apreciar, d'una aposta en favor d'un punt de vista fortament centrat en els *continguts* més que no en els procediments, on la riquesa multiforme del parlar no acabi ofegant la complexitat semàntica del dir, i l'adquisició de l'estàndard es produeixi en contextos socialment significatius, com una eina lingüística més, lligada a la promoció personal i social de la ciutadania.

Estic parlant, en definitiva, d'un procés de *redistribució* (no sols) del poder lingüístic, que és el contrari de qualsevol sacralització acadèmica de l'autoritat. Ningú no ha dit que fos una alternativa fàcil, però la senda dels pioners mai no ha estat planera ni exempta de perills, i per això mateix és sempre preferible a l'ensopida pau de les vies mortes.

Bibliografia

[Les referències consignades al text al·ludeixen a l'any d'edició original de les obres i els articles de la bibliografia, però les pàgines que s'hi citen en nota corresponen sempre a les reedicions i traduccions ressenyades.]

Achard, Pierre (1977): *Discours biologique et ordre social*, París, Seuil [*Discurso biológico y orden social*, Mèxic, Nueva Imagen, 1980].

Alexander, Christopher (1965): «A city is not a tree», *Architectural Forum*, 122, I, 58-61 / II, 58-62 [«La ciudad no es un árbol». A: ALEXANDER, Christopher, *La estructura del medio ambiente*, Barcelona, Tusquets, 1971, 17-55].

Allport, Gordon W. (1954): *The Nature of Prejudice*, Cambridge (Mass.), Addison-Wesley [*La naturaleza del prejuicio*, Buenos Aires, Eudeba, 1962].

Alvar, Manuel (ed.) (1965): *Poesía española dialectal*, Madrid, Alcalá.

- Aracil, Lluís V. (1966a): «A Valencian Dilemma», *Identity Magazine*, 24, 17-29 [part superior].
- (1966b): «Un dilema valencià», *Identity Magazine*, 24, 17-29 [part inferior].
- (1966c): «Notes sobre un segle de vida valenciana», *Serra d'Or*, 6, v. VIII, 20-21.
- (1973): «Bilingualism as a myth», *Revista Interamericana Review*, 4, v. II, 521-533 [«El bilingüisme com a mite». A: ARACIL, Lluís V., *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, 29-57].
- (1979): «Educació i sociolingüística», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, 33-86 [Reedició a: Aracil, Lluís V., *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, 129-217].
- (1983a): *Dir la realitat*, Barcelona, Països Catalans.
- (1983b) «Història inèdita de la llengua catalana (segles XIX-XX)», *Canigó*, 806-807, 28-31.
- (1988): «Patois i ethnies: la Contrarevolució francesa i la *Francophonie*», *L'Avenç*, 116, 42-47.
- (2004): *Do Latim às Línguas Nacionais: Introdução à História Social das Línguas Europeias*, Santiago de Compostela, Associação de Amizade Galiza-Portugal.
- Archilés, Ferran (2006): «“Hacer región es hacer patria”. La región en el imaginario de la nación española de la Restauración», *Ayer*, 64, 121-147.
- Baggioni, Daniel (1997): *Langues et nations en Europe*, París, Payot & Rivages.
- Baum, Richard (1987), *Hochsprache Literatursprache Schriftsprache - Materialien zur Charakteristik von Kultursprachen*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft [*Lengua culta, lengua literaria, lengua escrita: Materiales para una caracterización de las lenguas de cultura*, Barcelona, Alfa, 1989].
- Beauvoir, Simone de (1955): *La pensée de droite*, París, Gallimard [*El pensament polític de la dreta*, Barcelona, Edicions 62, 1968].
- Briggs, John, i F. David Peat (1999): *Seven Life Lessons of Chaos*, Nova York, HarperCollins [*Las siete leyes del caos*, Barcelona, Grijalbo, 1999].
- Burke, Peter (2004): *Languages and Communities in Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University [*Lenguas y comunidades en la Europa moderna*, Madrid, Akal, 2006].
- Calveras, Josep (1925): *La Reconstrucció del Llenguatge Literari Català*, Barcelona, Biblioteca Balmes.
- Casanova, Emili (1996): «L'intel·lectual i el nacionalisme català: el cas dels filòlegs valencians», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXII, 285-300.
- Castelló, Rafael (2002): «Economia dels intercanvis lingüístics al País Valencià», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 16, 195-215.
- Conill, Josep J.: (2003). «La situació del valencià segons la sociolingüística no institucional (1998-2002)», *Noves SL. Revista de Sociolingüística*. En línia: <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03primavera/catalana/conill1_3.htm>.
- i Anna Salomé (2006a): «Elements per a una sociologia sistèmica del llenguatge», *Caplletra*, 37 (tardor, 2004), 155-195.
- i Vicent Querol (2006b): «El futur del valencià: Un dilema (també) castellonenc». A: Carceller, Josep Miquel [et alii], *Castelló... sostenible?*, Castelló de la Plana, Associació Cultural Colla Rebombori, 71-80.

- i Anna Salomé (2007a): «Tradicions que traeixen». A: Carceller, Josep Miquel [*et alii*], *De la Magdalena, la romeria*, Castelló de la Plana, Associació Cultural Colla Rebombori, 49-60.
- (2007b): *Del conflicte lingüístic a l'autogestió: Materials per a una sociolingüística de la complexitat*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans [en premsa].
- Consell Valencià de Cultura (1998): «Dictamen del Consell Valencià de Cultura sobre la llengua». A: *De les Normes de Castelló a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua - Generalitat Valenciana, 2002, pp. 19-32.
- Cucó, Alfons (1989): *País i Estat: La qüestió valenciana*, València, Tres i Quatre.
- i Ricard Blasco (eds.) (1992): *El pensament valencianista (1868-1939): Antologia*, Barcelona, La Magrana - Diputació de Barcelona.
- Derrida, Jacques (1967): *De la grammatologie*, París, Minuit [*De la gramatología*, Buenos Aires, Siglo XXI, 1971].
- Díaz-Plaja, Guillermo (1968): *Discursos para sordos*, Madrid, Magisterio Español.
- Douglas, Mary (1966): *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*, Londres, Routledge & Kegan Paul [*Pureza y peligro: Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*, Madrid, Siglo XXI, 1991²].
- Dressler, Wolfgang U. (1987): «La mort de les llengües», *Límits*, 3, 87-97.
- Entelman, Remo F. (2002): *Teoría de conflictos: Hacia un nuevo paradigma*, Barcelona, Gedisa.
- Fabra, Pompeu (1980): *La llengua catalana i la seva normalització* (a cura de Francesc Vallverdú), Barcelona, Edicions 62 - «la Caixa».
- Ferrando, Antoni, i Miquel Nicolás (1993): *Panorama d'història de la llengua*, València, Tàndem.
- Freud, Sigmund (1912): *Totem und Tabu* [*Tótem y Tabú*, Madrid, Alianza, 1967].
- Gifreu, Josep (dir.), i Maria Corominas (coord.) (1996): *Construir l'espai català de comunicació*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Centre d'Investigació de la Comunicació.
- Gil Hernández, António (1986): «Aproximaçom à análise do(s) discurso(s) sobre á lingua em textos da “filologia oficial” na Galiza». A: DD.AA.: *Actas do I Congresso Internacional da lingua galego-portuguesa na Galiza*, Orense, AGAL, 81-126.
- (1991): «*Isolacionismo* e constricta desgaleguizaçom da comunidade lusófona na “Comunidade Autónoma Galicia”. Congruência do “autonomismo bien entendido” com o *Language Planning*, dito “possível” e “realista”, permitido pela legalidade fundamental espanhola», *Nós*, 19-28, 368-382.
- (1996): *Silêncio Ergueito: Apontamentos sócio-políticos sobre questões aparentemente idiomáticas*, La Corunya, Castro.
- Girard, René (1982): *Le bouc émissaire*, París, Grasset & Fasquelle [*El chivo expiatorio*, Barcelona, Anagrama, 1986].
- Gramsci, Antonio (1966): *Cultura i literatura* (antologia dels *Quaderni del carcere*, a cura de Jordi Solé-Tura), Barcelona, Edicions 62.
- Guia Conca, Aitana (2001): *La llengua negociada: El manteniment del conflicte polític sobre la llengua*, València, Tres i Quatre.
- Illich, Ivan (1980): «Alternativa del desarrollo», *El viejo topo*, 44, 5-10.

- Jespersen, Otto (1925): *Menneskehed, Nasjon og Individ i Sproget*, Oslo [*La llengua en la humanitat, la nació i l'individu*, Barcelona, Edicions 62, 1969].
- Joseph, John Earl (1987): *Eloquence and power: The rise of language standards and standard languages*, Londres, Frances Pinter.
- Kotakowski, Leszek (1987): *Klucz niebieski* [*La clave celeste*, Barcelona, Melusina, 2006].
- Lafont, Robert (1954): *Mistral ou l'illusion*, París, Plon.
- Laing, Ronald D. (1960): *The Divided Self (A study of sanity and madness)*, Londres, Tavistock [*El yo dividido*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1964].
- Lamuela, Xavier, i Josep Murgades (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema.
- (1994): *Estandardització i establiment de les llengües*, Barcelona, Edicions 62.
- Larreula, Enric (2002): *Dolor de llengua*, València, Tres i Quatre.
- Lewontin, R. C., Steven Rose i Leon J. Kamin (1984): *Not in our genes: Biology, ideology and human nature*, Nova York, Pantheon [*No està en los genes: Crítica del racisme biològic*, Barcelona, Grijalbo Mondadori, 1996].
- Lloréns, Vicente (1979): *El Romanticismo español*, Madrid, Fundación Juan March - Castalia.
- Lodares, José Ramón (2000): *El paraíso políglota: Historias de lenguas en la España moderna contadas sin prejuicios*, Madrid, Santillana.
- (2002): *Lengua y Patria: Sobre el nacionalismo lingüístico en España*, Madrid, Santillana.
- (2004a): «Las cifras de las letras», *El País*, 28/II, 12.
- (2004b): «Español, SA», *El País*, 19/VII, 14.
- (2004c): «El precio de las gramáticas», *El País*, 7/XII, 12.
- (2005): «El lado izquierdo de las lenguas», *Revista de Occidente*, 288, 140-175.
- Mannheim, Karl (1956): *Essays on the Sociology of Culture*, Oxford, Routledge & Kegan Paul - Oxford University [*Ensayos de sociología de la cultura*, Madrid, Aguilar, 1962].
- Marcos Marín, Francisco A. (1995): *Conceptos básicos de política lingüística para España*, Madrid, Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales [FAES].
- Mariás, Julián (1966): *Consideración de Cataluña*, Barcelona, Aymá [*Nuestra Andalucía y Consideración de Cataluña*, Madrid, Revista de Occidente, 75-173].
- Marqués, Josep-Vicent (1974): *País perplex*, València, Tres i Quatre.
- Martí i Adell, Cristòfor (1995): «Les relacions de Mistral i Llorente», *Saó*, 185, 37-40.
- Martí, Manuel (2005): «Ser de Castelló: a propòsit de la identitat local en l'època contemporània», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXXXI, III-IV, 643-650.
- Maurras, Charles (1941): *Mistral*, París [*Mistral*, Barcelona, Lauro, 1943].
- Milner, Jean-Claude (1978): *L'amour de la langue*, París, Seuil [*El amor por la lengua*, Mèxic, Nueva Imagen, 1980].
- Mounin, Georges (1967): *Histoire de la linguistique dès origines au XXe siècle*, París, Presses Universitaires de France [*Historia de la lingüística: Desde los orígenes al siglo XX*, Madrid, Gredos, 1968].
- Nietzsche, Friedrich (1874): *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben* [*Sobre la utilidad y los perjuicios de la historia para la vida*, Madrid, Edaf, 2000].

- Ninyoles, Rafael Lluís (1971): *Idioma i prejudici*, Palma de Mallorca, Moll.
 – (1979): *Madre España*, València, Prometeo.
- Núñez Seixas, Xosé M. (ed.) (2007): «La construcción de la identidad regional en Europa y España (siglos XIX y XX)», *Ayer*, 64.
- Pérez Moragon, Francesc (1982): *Les Normes de Castelló*, València, Tres i Quatre.
- Peretti, Cristina de (1989): *Jacques Derrida: Texto y deconstrucción*, Barcelona, Anthropos.
- Pericay, Xavier (ed.) (1987): *L'altra cara de la llengua*, Barcelona, Empúries.
- Pitarch, Vicent, (ed.) (1982): *Castelló de la Plana per la llengua*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló.
 – (1988): *Fets i ficcions*, València, Tres i Quatre.
 – (1995): *L'eix castellonenc de la cultura contemporània*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.
 – (ed.) (2002): *Les Normes de Castelló: Textos i contextos*, Castelló de la Plana, Ajuntament de Castelló.
- Ploncard d'Assac, Jacques (1971): *Doctrines du nationalisme [Doctrinas del nacionalismo]*, Barcelona, Acervo, 1971].
- Pueyo, Miquel (1989): «Diglòssia? Antaviana! (una revisió crítica del concepte i del seu ús en la sociolingüística catalana)», *Límits*, 6, 43-62.
- Puigblanch, Antoni (1811): *La Inquisición sin máscara*, Cadis, Josef Niel i Manuel Carreño. Reed. facsimil: Barcelona, Alta Fulla - Patronat Municipal de Cultura de Mataró, 1988.
- Querol, Ernest (2000): *Els valencians i el valencià: Usos i representacions socials*, Paiporta, Denes.
- Rabin, Chaim (1989): «Normativisme», *Límits*, 7, 19-24.
- Ramos Alfajarín (1989): *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.
- Revest, Lluís (1930): *La llengua valenciana: Notes per al seu estudi i conreu*, Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura.
- Rosset, Clément (1973): *L'anti-nature*, París, Gallimard [*La anti-natureza*, Madrid, Taurus, 1974].
- Russell, Bertrand (1950): *Unpopular Essays*, Londres, George Allen & Unwin [*Assaigs impopulars*, Barcelona, Edicions 62 - Destino, 1985].
- Salvador, Gregorio (1987): *Lengua española y lenguas de España*, Barcelona, Ariel.
 – (1992): *Política lingüística y sentido común*, Madrid, Istmo.
- Sánchez Carrión («Txepetx»), José María (1987): *Un futuro para nuestro pasado: Claves de la recuperación del Euskara i teoria social de las lenguas*, Sant Sebastià, Elkar.
- Sanchis Guarner, Manuel (1950): *Gramàtica Valenciana*, València, Torre. Citat per la reed. facsimil a cura d'Antoni Ferrando, Barcelona, Alta Fulla, 1993.
 – (1977): *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, València, Universitat de València.
 – (1979): «Els felibres i València», *Arguments*, 4, 151-167.
- Serrahima, Maurici (1967): *Realidad de Cataluña*, Barcelona, Aymá.
- Terracini, Benvenuto (1951): *Conflictos de lenguas y de cultura*, Buenos Aires, Imán.
- Vallverdú, Francesc (1968): *L'escriptor català i el problema de la llengua*, Barcelona, Edicions 62, 1975².

- Vargas Llosa, Mario (1996): *La utopía arcaica: José María Arguedas y las ficciones del indigenismo*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica.
- Ventura, Jordi (2000): *Sis rostres del nacionalisme a Europa: Parangons del nacionalisme*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- Viana, Amadeu (ed.) (1995): *Aspectes del pensament sociolingüístic europeu*, Barcelona, Barcanova.
- (2004): *Acròbates de l'emoció: exploracions sobre conversa, humor i sentit*, Tarragona, Arola.
- Woodward, Colin (1996): «Balcanização lingüística», article periodístic d'una font sense especificar, enviat per Dejan Djukic el dimecres, 14 d'agost de 1996, com a missatge a la llista electrònica de discussió *LINGUIST* (Vol-7-1264, 11/9/96). Traducció portuguesa de Celso Álvarez Cáccamo. En línia: <<http://www.udc.es/dep/lx>>.